

POLITICAL THOUGHT AND EDUCATION IN ANCIENT TIMES UNTIL SOCRATES

Hatice Kadioğlu Ateş*, Serkan Kadioğlu **

* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Fakültesi, **İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: hatice.kadiogluates@izu.edu.tr, serkan1955@hotmail

Copyright © 2016 HATİCE KADIOĞLU ATEŞ SERKAN KADIOĞLU. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

The aim of this article, to examine the development of political thought in ancient times until Socrates. Political thought, examined within people's and society's development and the transferred of cultural institutions and government relations. The formation process of the education for it by thinking there is a close link between the development of political thought. Ancient time, humanity is the emergence of political thought necessary to start from antiquity. Research; Entry includes the start of the political thought, political thought in ancient times, police and city administration in ancient Greek, the first philosophers, sophists, as Socrates and the results is divided in to five main sections. Philosopher described the first thinkers; Thales, Anaximandros, Anaksimenes, Herakleitos, Pythagoras, Empedokles, Anaxagoras, Democritus. Sophists individualistic approach adopted. Training were considered as the main problem. Socrates has criticized the sophists they did not receive money for the train youth. Clearly it revealed his views on ethics. According to him, society is not nobility, manages to be both knowledgeable and virtuous individuals.

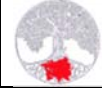
Keywords: Ancient times, political thought, sophists, Socrates, Ancient Greek

JEL-Clasification: 120 129

İLKÇAĞDA SOKRATES'E KADAR SİYASAL DÜŞÜNCE VE EĞİTİM

ÖZET

Bu makalenin amacı ilkçağda Sokrates'e kadar siyasal düşüncenin gelişimini incelemektir. Siyasal düşünce insanın toplumun gelişmesini, kültür aktarımını kurumlar ve devlet ile ilişkisi dahilinde incelemiştir. Bundan dolayıdır ki eğitim düşüncesinin şekillenme süreciyle siyasal düşüncenin gelişimi arasında sıkı bir ilişki vardır. İlkçağ, insanlığın başlangıç devridir. Siyasal düşüncenin doğuşunu incelemek için ilkçağdan başlamak gereklidir. Araştırma; siyasal düşüncenin başlangıcını içeren giriş, ilkçağda siyasal düşünce, Eski Yunan'da polis ve kent yönetimi, ilk düşünürler, sofistler, Sokrates, sonuç başlıkları altında beş ana bölüme ayrılmıştır. İlk düşünürler başlığında açıklanan filozoflar, Thales, Anaximandros, Anaksimenes, Herakleitos, Pythagoras, Empedokles, Anaxagoras, Democritus. Sofistler, bireyci bir yaklaşım benimsemişlerdir. Eğitimi temel problem olarak ele almışlardır. Sokrates, sofistleri eleştirmiştir. Eğittiği gençlerden onlar gibi para almamıştır. Etik değerlere ilişkin görüşlerini

açıkça ortaya koymuştur. Ona göre toplumu soylular değil hem bilgili hem de erdemli olan bireyler yönetmelidir.

Anahtar Kelimeler: İlkçağ, siyasal düşünce, sofistler, Sokrates, Eski Yunan.

GİRİŞ

Siyasal düşünce tarihi, toplumların ve devletin ortaya çıkışı ve yönetimiyle ilgili olarak öne sürülen inanç, görüş ve düşünce sistemlerini başlangıcından günümüze kadar ele alıp inceleyen bir bilim dalıdır. Siyasal düşünce, insanın teşkilatlanması ve değişik düşünceler arasındaki çatışmalarla başlamıştır. Bu çerçeveden olmak üzere toplu yaşamının şartları ile, yönetim biçimleri ve kurumlara karşı oluşan tavırları değerlendirmiştir. Siyasal düşünceye bu açıdan bakıldığında, siyasal faaliyetin bir parçası olduğu görülür. Ancak siyasal düşüncenin, insan toplumunun gelişmesi ve bu toplumun kuşaklar boyunca aldığı biçim ve kurumların değişmesiyle ilgili bütün faaliyetleri kapsadığı iddia edilemez. Siyasal düşünceler tarihi bu kavramları devlet ve hukuk kurumlarıyla ilgileri nispetinde ele almıştır (İşçi, 2004).

Siyasal düşünce, insanlık tarihi ve toplumlardaki farklı düşünceler arasındaki çatışmalarla birlikte yürümüştür. Siyasal düşüncelerin başlangıcı, sosyal hayatın başlamasından bu yana toplumları kimlerin nasıl yönetmesi gerektiği ile ilgili düşüncelerin, felsefi açıdan değerlendirilmesine dayanır (Amittay, 1983).Siyasal düşünceler tarihiyle ilgili çalışma yapanların bir çoğu genellikle Eski Yunan ile siyasal düşünceleri başlatmaktadır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, Yunan düşüncesinin medeniyetin kaynağı olduğu tezi, ikincisi ise Batı uygarlığından önce yer yüzünde siyasi teşkilatlanmanın kabul edilmediği anlayışıdır (Ertop ve Yetkin, 1985).

Siyasal düşünceler, siyasal iktidar ile ilgili düşünceler olduğuna göre yer yüzünde yöneten ve yönetilenlerin olmadığı bir döneme rastlamak mümkün değildir. Ancak filozofların siyasi davranış ve düşüncelerle ilgili açıklamaları her çağda bir birinden farklı olmuştur. Düşünce tarihi için çok önemli olan bu açıklamaların bilinmesi, felsefi düşüncelerin zaman içinde bilimsel gelişmelere etkilerinin neler olduğunu bilmemize ışık tutmaktadır (İşçi, 2004). Filozofların devlet hakkında öne sürdükleri teoriler çoğu zaman bir doktrinden kaynaklandığından, iktidarların yapısı ve yönetim şekli konusunda bağlayıcı olmuştur. Bazen idealler bazen de ideolojilere dönüşen bu doktrinler siyasi ve hukuki yönden iktidarlar arasındaki farkı belirleyen kriterlerin özünü oluşturmuşlardır (Çam, 1996).

Devlet öncesi toplumsal örgütlenme (ilkel toplum) iki aşamadan geçti: İlkel sürü ve kabile aşamaları. Arkeologların paleolitik çağ, antropologların vahşet dönemi dedikleri çağda, insanlar bitkileri toplayarak, avcılık ve balıkçılık yaparak yaşamlarını sürdürdüler. İlkel araçlarla doğaya karşı savaşım veren insanın ancak topluluklar biçiminde yaşama koşuluyla varlığını sürdürmüş olması olanaklıdır (Berktaş, 1983). İlkel sürünün bir üst aşaması kabile toplumdur. Kabile toplumunun temeli, klan (ya da gens) idi. Klan, kan bağı ile birbirine bağlı ve totem adı verilen ortak bir atadan geldiklerine inanan üyelerden oluşan egzogamik (klan içi evlenmelerin yasaklandığı) bir topluluktur (Ertop ve Yetkin, 1985).

Yeryüzüne çıktığı andan itibaren çevresine hakim olabilmek için birçok karmaşık problemlerle uğraşmak zorunda kalan insan, bu karmaşıklığı ancak tabiatın kendi kurallarına uyarak çözmeye çalışmıştır. Önceleri sessiz ve işaretlerle birbirlerini taklide dayanan bir iletişim bağı kuran insanlar, bu sayede ortak sembollere dayalı dilin de temelini atmış oluyordu. İnsan hayatında önemli bir dönüm noktası olan ve çevreye hakimiyet sonucunu doğuran alet ve silah yapımı, hep bu taklitçi ve sembolik hayattan kaynaklanarak dayanışmacılıkta son bulmuştur (İşçi, 2004). İnsanlar arasında dayanışma ve yardımlaşmanın doğmasını sağlayan iletişim ve taklit anlayışı onları benzer düşüncelere yöneltmiştir. Çünkü ilkel insan, çevresinde bulunan sonsuz sayıdaki varlığı ancak benzetme ve sınıflandırma yoluyla

kavrayabiliyordu. Varlıkları, benzerleri yoluyla değerlendirme aynı zamanda, onlar arasındaki farklılık ve zıtlıkları da ortaya koymak demektir (Şenel, 1995).

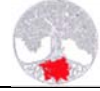
Totemizm inancının şekillendirdiği klanlar ve boylarda bütün sosyal kurumlar birbiriyle iç içedir. Bu ilkel topluluklarda farklılaşma ve iş bölümü olmadığından cemiyet aynı zamanda dini bir bütün halindedir. Toplumlardaki siyasi kurumları egemenliğin doğuşuyla ve ilerleyişiyle açıklamak gerekir. Eğer bu kavram değişik kurumlar tarafından kullanılıyorsa, siyasi toplum kurulmuş demektir. Otorite, toplumdaki düzenin temel şartı, toplum hayatının esas unsurudur. İlkelerde otorite bölünmez olduğundan devlete ulaşılamamıştır (Çam,1996).

Toplumun varlığı için egemenlik gereklidir. Toplumun ve devletin kurulması için hukuki sistemin kurulması gereklidir. Devlet bir toplumun siyasi ve hukuki yönden teşkilatlanması demektir. İlkel toplumlarda hem siyasi hem de hukuki yönden teşkilatlanma görülmediğinden devlet de yoktur. Kabile dönemine ulaşan ilkçağ insanı, tarım ve hayvancılıkla beraber bir çok buluş yaparak tabiatı kontrolü altına almıştı. Tarlaların açılması, tarım ve hayvancılık, barınak ve mesken yapılması, özel mülkiyetin yayılmasına ortam hazırladı. İlk yağma ve savaşlar başlatıldı. Tarım ve hayvancılık insan gücüne ihtiyacı arttırınca kölelik doğdu. Bu işbölümü kadın ve erkeğin yaptıkları işlerin farklılaşmasına neden oldu. Erkeklerin ön plana çıkması kaçınılmaz sonuç olarak doğdu. Kölelik ve savaş esirliğinin meydana getirdiği yeni üretim şekli çeşitli mesleklerle sınıflı bir toplum yapılanmasına ortam hazırladı. Bu faaliyetler sonunda köyler kasabalara, kasabalar da şehirlere dönüştü. Böylece kuvvetlinin zayıfa hükmetmesini engelleyecek hukuk kurumu doğdu (İşçi,2004).

İLKÇAĞDA SİYASAL DÜŞÜNCE

Bugün bildiğimiz anlamdaki felsefeyi orijinal şekliyle ilk olarak ortaya koyan ve bu çığırı açan eski Yunan'lılar olmuştur. Esasen klasik ilkçağ ya da Antik çağ adı verilen ve yalnız Yunan Roma Kültürlerini içine alan Yunan felsefesi M.Ö. 8. yüzyılda başlayıp M.S. 5. yüzyılda sona eren ve ortalama bin yıldan fazla süren bir zaman ve tarih aşamasının ürünüdür. Antik çağ Yunan felsefesinde uğraşma alanı ve amaç, mythoslara da konu olan problemlerle başlayıp, bilmek için bilmek istediğinde karar kılar. Bu amaçtan hareket eden antik çağ Yunan filozofları kısaca felsefeyi "bütün bilgileri içine alan ve konusu gerçeğin bütünü olan bir açıklama" olarak kabul ettiler. Yunan felsefesinin pratik, karakteristik özelliklerinin en tipik örneklerine ilk defa M.Ö.6. yüzyıllarda "İonia" (İyonya) adı verilen bölgede bir takım düşünürlerde görüyoruz ki, bunlar eserlerine "peri physeos" (Tabiat üzerine) karakteristik adını veriyorlar. Bu eserler, tabiatın, evrenin bilimsel bir tablosunu çizmek için yapılmış olan ilk temellerdir. Dolayısıyla mythoslardan ayrı görüşte ve inançlardan bağımsız olarak meydana getirilmiş bulunan ilk felsefi yazılardır. İşte İonia'da ilk ortaya çıkan bu gelişmelerle Yunan felsefesi başlamış oluyordu (Küçük, 1985:13-15).

Felsefenin İyonya'da başlaması tarihsel bir rastlantının ürünü değil tarihsel bir zorunluluğun sonucudur. Ege kent devletleri sosyo- ekonomik gelişimlerini ayrı zaman dilimleri içerisinde tamamlamışlardır. Yeni Ekonominin doğurduğu yeni demokrat toplum, ilk önce İyonya'da görülmüştür. İyon Kent Devletleri içerisinde de İ.Ö. 6. y.y.'da diğerlerine göre hem bir büyük üretim merkezi hem de bir ticaret limanı olan Milet, ilk filozofu, Thales'i yetiştirmek onurunu sosyo-ekonomik yapısındaki gelişimin önceliğine borçludur. Sanayi ve tüccar egemenliğindeki demokratik Atina'da sanat ve felsefe büyük atılımlar yapar, gelişirken, demokrasiyi kuracak olan toplumsal güçleri barbarca ezen militarist bir kılığın yönetimindeki İsparta'da ise hiçbir felsefe ve sanat başarısı gözlenmez. Çünkü İsparta yaşamı, sanata felsefeye gereksinim doğuracak toplumsal bazdan yoksundur (Tuğcu, 2000:29-30).

ESKİ YUNAN'DA POLİS VE KENT YÖNETİMİ

Demokrasi anlayışı ilk olarak Eski Yunan'da ortaya çıkmıştır. Yunanlılar "Doğu Despotizmi"ne karşı demokratik yönetimin ilk uygulayıcılarıdır. Demos ve kratos kelimelerinin birleşmesinden olan demokrasi kelimesi buna örnek gösterilebilir. Demokratik sistem özellikle Atina sitesinde uygulanmıştır. Atina demokrasisi bir tek kişinin egemenliği demek olan hükümlerliği reddetmekte site işleriyle ilgili her türlü düşünce ve görüşün tartışılmasında özgürlük ilkesini tanımaktır. Eski Yunanda halk egemenlik hakkını temsilciler yolu ile değil, bizzat kendileri kullandıkları için de temsili bir demokrasi değil, doğrudan demokrasi niteliği taşıyordu (Tanilli, 1995).

Site yönetimi milattan önce 1500-1000 yıllarında başlayıp Sümerler, İbraniler ve Babiller gibi pek çok kavimde görülmesine (McNeill,2001:19 akt. Pustu) rağmen eski yunan siteleri Batı'da kentlerin oluşmasının başlangıcı olarak kabul edilir. Batılı kaynaklarda kentin ilk ortaya çıktığı yapıya "polis" adı verilir. Polis milattan önce sekizinci yüzyıldan birinci yüzyıla kadar Yunanistan'ın bazı kesimlerinde var olmuş bir toplum biçimidir (Morris, 2000:27). Ancak polis kelimesi hem kent hem de toplum anlamında kullanılır. Antik kent olarak polis tarihte görülen diğer kentlerden sosyo-ekonomik ve siyasal yapısıyla ayrılır.Yunan siyasal düşüncesi, polis kurumuna dayalı olarak oluşmuş ve gelişmiştir. Site veya şehir devleti olarak adlandırılan polis, yunan uygarlık tarihinin ilk siyasal kurumu olarak ortaya çıkmıştır. Polisler, Gens ve Fratri aşamalarından geçerek, gelişmesini tamamlayan aileden sonra M.Ö. 8. yüzyılda dini, askeri, siyasi ve ekonomik bir bütün olarak kendini göstermiştir. Yunan inancına göre polis, uygarlığın simgesi, tanrının yunanlılara en büyük armağanı ve barbar kavimlerden farklılığın sembolüdür. Polis eski yunan siyasal hayatında bugünkü devletin karşılığıdır. Bu sebeple yunanlılar, kendi uygarlıkları dışında kalan bütün toplumları barbar olarak nitelendirmiştir (Touchard, 1959:10 akt. İşçi,2004).

Klasik Yunan dünyası (İ.Ö. 5. yüzyıl) 750 civarında siteden oluşuyordu. Sitelerin çoğunluğu Ege Denizi'nin her iki kıyısında, bugünkü Yunanistan ve Batı Anadolu'daydı. Bu sitelerin, Marsilya'dan Trabzon'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış 300'ün üzerinde kolonisi vardı. Yunan koloniciliğini modern kolonicilikle karıştırmamak gerekir. Kurulan koloniler, kardeş site statüsünde olup, siyasal açıdan tümüyle bağımsızdır. Ana site ile aralarında sömürü değil güçlü duygusal bağlara dayanan dostluk ilişkisi vardı. Dolayısıyla sitelerin toplam sayısı 100'ün üzerindedir. Site halkları arasında dil ve kültür birliği olmasına rağmen, siyasal birlik yoktu. Yunan dünyasının kültürel birliğiyle siyasal dağınıklığı arasındaki kesin karşıtlık, siyasal birleşmeyi zorlayan güçlü etkenlere, özellikle bütün Yunan dünyasına yönelen dış askeri tehditlerin varlığına rağmen aşılammıştır. Bu nedenle, bir Yunan demokrasisinden söz etmek mümkün değildir. Söz konusu alan Atina, Megara, Samos, Miletus, Sirakuza ya da diğer sitelerin demokrasileridir. Bu siteler arasında en gelişmiş olanı Atina demokrasisiydi (Dahl, 1993: 4).

Yunanlılar sadece demokrasi kavramını keşfetmiş olmakla kalmadılar. Kavram, ayrıca gelişmekte olan gerçekliği tanımlamak için tasarlanıp geliştirildi. Polis veya şehir devleti, genellikle küçük, özerk ve kendi kendine yeten bir devlettir. Bu küçük devlet politik özerkliğinden başka modern devletin sahip olduğu niteliklerin pek azına sahipti. Şehir devletlerin içinde Atina, eski yunan da en uzun ömürlü olanıydı (Antony, 1999).

İ.Ö. 1150'lerde Miken kalelerinin tahribinin başlamasıyla, kısmen Dorların önünden kaçan Akalar tarafından, kısmen de Dorlar tarafından Ege adaları, Anadolu'nun batı kıyıları ve Kıbrıs adası işgal edilmiştir. Miletos, Priene ve Ephesos, İ.Ö. 11. yy.'ın 2. yarısında Batı Anadolu'daki ilk Helen yerleşim merkezleri olmuşlardır. Şimdi Helenler birçok kabileden oluşan; aynı, fakat

lehçelere ayrılmış bir dil konuşan; ortak kültüre sahip etnik bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. İ.Ö. 700'lerde lehçelerine göre ayrılan üç Helen grubunun dağılımı şu şekilde tamamlanmış bulunuyordu:

Aka Kökenli İon'lar: Attika, Euboia, Khalkidike, Ege adaları ve Batı Anadolu kıyılarının orta bölümünde,

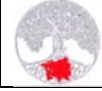
Aka Kökenli Aiol'ler: Thessalia, Arkadia, Akhaia, Lesbos, Kıbrıs ve Kuzeybatı Anadolu'da,

Dorlar: Orta Hellas, Peloponnesos yarımadasının büyük bir bölümü, Ege Denizinin güneyindeki adalar, Girit ve Güneybatı Anadolu kıyılarında.

Eskiçağ Hellen Tarihi, bir Helen devletinin değil, işte sözü edilen bu kültür birliğinin tarihidir (İplikçioğlu, yy:15-16).

Karadeniz'in kuzeyinden ya da Anadolu'dan gelip bölgeye yerleşen Akha'lar olarak adlandırılan topluluklar İ.Ö. 2 bin yılının ortalarından itibaren, Yunanistan'da büyük bir uygarlık kurdu. Yine Yunanistan'ın bir lehçesini konuşan Dorlar'ın istilasıyla, bu uygarlık İ.Ö. 1200- 1150 civarında yıkıldı. Bundan sonraki 300 yıllık dönem Karanlık Çağ olarak adlandırılan, hakkında pek bir şey bilmediğimiz bir dönemdir. Bildiğimiz, uzunca bir dönem kabile düzeni içerisinde, savaşçı bir sınıfın yönetimi altında yaşayan bu toplulukların, önce monarşik, İ.Ö.8. yüzyıldan itibaren aristokratik yönetimler altında yaşadıklarıdır. İ.Ö. 8. ve 7. yüzyıllarda, kabilelerin birleşmesiyle oluşan ve modern dillere site ya da kent-devleti olarak çevrilen "Polis" ortaya çıkmıştır. Atina'da Demokratik rejim kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süre içerisinde pek çok değişiklik geçirmiştir. Bazı kurumların yetki ve işleyişlerinde değişiklikler meydana gelmiş bazı yeni kurumlar yokken oluşturulmuştur. Atina'daki demokratik rejim kurum ve kurallarıyla "doğrudan demokrasi" sayılabilecek bir seviyeye gelmiştir. Atina demokrasi'sinde adı "Ekklesia" olan halk meclisi vardı. Halk meclisi temsili bir organ değildi ve yılda 40 kez toplanırdı. Yapılan yeni araştırmalar halk meclisinin karar çoğunluğu için yeter sayısının 6000 olduğunu ve bunun yasal zorunluluk olduğunu göstermiştir. Toplantı'daki kararların verilmesinde el kaldırma usulü benimsenmiştir ve oylamalar şafak vakti başlayarak gün batımına dek sürerdi (Uygun, 2000: 29).

Polis, sınırları belli bir toprak üzerinde kurulmuş siyasal, sosyal, askeri ve ekonomik bir bütündür. Polislerin koruyucuları, yol göstericileri olan tanrıları vardır. Polis, bireyi dini-siyasal yapısı içinde eritmektedir, aynı zamanda hukuken bireyi yaratan da bu güçlü Polis düzenidir. Bu nedenle kişilerin tüm faaliyetleri Polis'in çıkarlarına hizmet etmeğe yöneliktir. Ancak Polis yurttaş olduğu zaman varlık ve değer kazanabilen insan, maddi ve manevi tüm değerleri ile Polis'e bağlanmış, hükmü altına girmiştir. Yunan polisleri değişik siyasal yönetimlerden geçerek gelişmişlerdir. Gelişmelerini tamamladıkları zaman polislerin krallık yönetimi ile yönetildikleri görülür. Sonraları krallık yerini aristokratik bir yönetime –bir azınlık yönetimine- bırakmış ve daha sonra da demokratik yönetime- çoğunluk yönetimine- geçmiştir (Göze,2007:1-2). Polis bir kabile devleti değildir. Kabile devleti kişiler üzerine kuruludur. Bir başkan çevresinde toplanan kabile için yurt önemli değildir. Önemli olan geleneklere dayalı kabile birliğidir. Hellasta önceleri bu tip kabileler vardı. Zamanla toprağa yerleşen bu kabileler türlü sınıflar biçimine dönüşecektir. Polisin oluşumunun ilk dönemlerinde gelenekler geçerliydi. Zamanla etkinlikleri azalarak "yasa devleti" oluşacaktır. Polisin temel özelliğini bu noktada görmekteyiz. Polisler toprağa bağlıdır. Tıpkı modern devletteki gibi yurt kavramı ortaya çıkmıştır. Bu toprak bir surla çevrilmiştir. Çünkü jeolojik yapı sürekli savaşlara yol açmaktaydı. Yurt içinde ekonomik bakımdan kendine yeterlidir. Bu çok zengin oldukları anlamında anlaşılmalıdır. Polis bir şehir devleti

olduğu halde ekonomik yeterliliği nedeniyle genişleme yoluna gitmeyecektir. Kaldı ki jeopolitik yapısı da elverişli değildir. Poliste korku yerine yasalara dayalı bir yönetim, sonuna kadar bağımsızlığını koruyan bir devlet yapısı gerçekleştirmiştir. Bu özelliğine dayalı olarak ilk kez yurttaş (polites) kavramı ortaya çıkmıştır. Böylece doğuda olmayan “tam insan” anlayışı doğacaktır. (Parmaksızoğlu ve Çağlayan, 1976:154-155).

Kuruluşunun ilk dönemlerinde yasama faaliyeti gören ve yargılama yapan Atina Halk Meclisleri ekonomiklik ve çabukluk bakımından daha etkin olabilmek için daha az sayılı toplantılarla faaliyetlerine devam etmiştir. Atina demokrasisinde yasalar geneldir ve herkes ilgilendirir. Yasaların üzerinde herhangi bir kimse kurum ya da grup bulunmamaktadır. Buradan anlaşılan Atina demokrasi modelinde meclisin üstünlüğü ilkesi netlikle belirlenmiştir. Atina sitesinin yürütme organı 500 kişiden oluşan bir konseydi. Konsey (Klesisthenes) Atina’yı oluşturan 10 kabile ve 139 yerel birimi temsil edecek biçimde yapılandırılmıştı. Her kabileden kurayla belirlenen 50 kişi, 1 yıl süreyle Beş yüzler Konseyi üyesi olarak görev yapardı. Arka arkaya olmamak kaydıyla, bir kişi, en fazla iki kez Konsey üyesi olabilirdi (Uygun, 2000: 34).

Atina da idari anlamda hiyerarşik bir yapı yoktu. Yöneticilerin daha üst yöneticiler tarafından atandığı günümüz demokrasi anlayışına benzemeyen iş başına gelirken seçim ve kura’nın esas alındığı bir yaklaşım vardı. Ordu komutanları haricinde iki kez üst üste bir göreve atanmak yoktu. Her yurttaş seçimlere katılmak yönetici olmak için adaylığını koymak özgürlüğüne sahipti. Yöneticiler halk meclisinin denetimine tabidiler. Atina demokrasinin bir özelliği de “yargılama” faaliyetinin yargıç savcı ve mahkeme gibi profesyonelce değil de bizzat yurttaşlar tarafından yürütülmesiydi. Mahkeme üyeleri yüzlerce kişiden oluşan halk jürisiydi. Jüriler çok sayıda birbirinden çok farklı çok farklı olmalarına rağmen Atinalılar hepsini sitenin tek bir organı olarak düşünmüşlerdir. Söz konusu olan, üye sayısı ve görev alanı ne olursa olsun, yargılama faaliyetini yürüten Atina halkıydı. Jüriler her yılın başında kurayla saptanan 6.000 kişilik yurttaş topluluğu arasından, belirli bir günde görülecek davalar için yine kurayla belirlenirdi. Jüri üyesi olmak için 30 yaşını doldurmuş olma, siteye karşı mali yükümlülükleri yerine getirmiş olma ve yurttaşlık haklarından kısıtlı olmama koşulları aranırdı (Dahl, 1993: 32–33).

Atinalılar bugünkü hukuk davaları –ceza davaları ayrımına benzer biçimde dava türlerini ikiye ayırmışlardır (dikhai-graphai). Kamu adına dava açmak üzere görevlendirilen savcılar bulunmadığından, kamu yararını gözeterek bir kişiyi suçlamak, her bir kişiye tanınmış bir yetkiydi. Hukuk davasını sadece zarar gören kişi açabilirken, ceza davasını her yurttaş açabilirdi. Hukuk davası kaybedildiğinde davacı, jürinin oylamasında oyların beşte birinden daha azını almışsa para cezasına ve kısmi hak kaybı cezasına çarptırılırdı (Hansen, 1993: 192-193’ten akt. Uygun, 2003: 39).

Atinalılar, meclis kararlarının ve yasaların Atina anayasasına uygunluğunu denetleyecek bir sistem kurmuşlardı. Kullandıkları anayasa (politea) kavramı, günümüzdeki anlamına yakındır. Atina anayasası, yürürlükte olan bütün kuralların bir toplamı değil yalnızca devletin örgütü, şekli genel devlet sistemi hakkındaydı ve yazılı değildi. Atina demokrasisinde kanunlar anayasaya uygunluk açısından denetime tabi tutulmuştur. Atina’da her yurttaş kanunların anayasaya aykırılığını ileri sürebilirdi. Bunun için bir yönetici ya da devlet görevlisi olma şartı aranmamıştır. Atina demokrasisinde yasaların ve denetimden geçirilmesinin üç sebebi vardı. Bunlar şöyle sıralanabilir; Birincisi, Atinalıların yaşı bilgelik ve deneyimin ayırt edici bir unsur olarak görmüştür. Meclise 20 yaşını dolduran yurttaşlar katılabilirken mahkemelerde görev yapmak için 30 yaşını doldurmuş olmak gerekiyordu. Bu nedenle, Halk Mahkemesi kararlarının daha sağlıklı olacağına inanılıyordu. Ayrıca, Mahkeme üyeleri, Meclis üyelerinden farklı olarak, göreve yemin ederek başlamaktaydılar. İkincisi, Anayasaya aykırılığı öne sürülen karar, Meclis’in gündemindeki çok sayıda konudan biri olduğu için, Meclis üyelerinin bu karar üzerinde uzun ve nitelikli tartışmalar yapmış olması beklenemezdi. Oysa anayasaya aykırılık

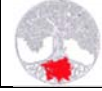

davası mahkemenin tek konusuydu ve bütün gün tartışılabilirdi. Ayrıca, davalı ve davacı, kararı savunmak ya da iptal etmek konusundaki gerekçelerini önceden hazırlamış olarak mahkemeye gelmiş olacaklarından, jüri karar verirken konunun tüm boyutlarını kavramış olacaktır. Üçüncüsü, Mecliste açık, Mahkemede gizli oylama yapılmasıdır. Meclis üyelerinin bazı gruplarının baskısı altında kalması ya da lehte ve aleyhte bazı grupların baskısı altında kalması ya da lehte ve aleyhte oyların birbirine yakın olduğu durumlarda el kaldırılarak yapılan oylamanın sonucunun çarpıtılmış olması olasılığı vardı. Nitekim dönemin tarihçileri bu tür olayların yaşandığını not etmişlerdir. Mahkemelerde yapılan gizli oylama bu tür olumsuz etkileri ortadan kalkmaktaydı (Uygun, 2003: 49). Eski Yunanda özgürlüğün siyasal yaşama katılma anlamına geldiğini belirtir ve bunun dışında pek bir şey söylemez (Dahl, 1993: 28). Politika adlı eserinde Atina örneğindeki demokrasinin ayırt edici özelliklerini Aristoteles;

- Bütün yurttaşların bütün kamusal makamlara gelebilmesi,
- Her bireyi herkesin ve her bireyin herkesi yönetmesi,
- Deneyim ya da eğitim gerektiren birkaç görev dışında, tüm görevlere gelenlerin kura ile belirlenmesi,
- Hiç bir kamusal görev için zenginlik koşulunun aranmaması ya da çok düşük düzeyde aranması,
- İstisnalar dışında, bir kişinin aynı göreve üst üste iki kez getirilmemesi,
- Bütün görevlerin (genellikle 1 yıl gibi) kısa süreli olması,
- Üyelerin tümü yurttaşlar arasından belirlenen jüri mahkemelerin varlığı,
- Halk Meclisi'nin egemen otorite olması,
- Yasama, yürütme, yargı organlarında ve bürokraside görev alanlara ücret ödenmesi,
- Soyluluk, servet ve kültürün aristokrasinin özelliği olması gibi, bunların karşıtlarının da. Demokrasinin özelliği olması,
- Kamusal makamların, zamanla yetkilerini arttırmalarını önleyecek biçimde yapılandırılması (Aristoteles, 1996: 180–181) olarak sıralamaktadır.

Eski Yunan şehir devletinde, devleti yasaya bağlama ve faaliyetlerinin çerçevesini çizme yönündeki anayasacı hareket bulunmakla birlikte bu anlayış birey hakkı düşüncesine dayanmayıp, sadece devletin çerçevesini belirlemekteydi. Yani doğal hak anlayışında olduğu gibi devleti sınırlamamaktaydı. Diğer bir ifadeyle, devlet bir alana el atmak istediğinde onu durduracak müessese ile onu sınırlandıracak bir toplum felsefesi yoktu. Nitekim bu anlayışta toplum devletten ayrı olmadığı gibi din de devlete bağlıydı. Dolayısıyla burada bir kamusal ve özel hayat kavramı gelişmemişti. Roma şehir devleti antik Yunan sitelerindeki aynı anlayışı sürdürüyorlardı. Ancak devlet genişleyip imparatorluk haline gelince bu tekil yapıyı işletmek mümkün olmadı. Bir yandan yerel idarelere bazı yetkiler verilerek merkeziyetçi uygulama gevşetilirken; diğer yandan da toplumda değişik dinler meydana çıkmaktaydı. Bu ortamda Hıristiyanlık, imparatorlukta diğer dinlere üstünlük sağlayarak çoğunluk sağladı. İmparatorluk zayıflayınca kilise dini ve dünyevi alanın ayrılığı anlayışından iktidarın sınırlanması yönünde bir eğilime geçti. Kilise artık yönetimi sınırlama peşindeydi. Hatta bazı hallerde devlet yerine disiplinli yapısıyla onun yerini almıştı (Yılmaz, 2000: 97).

Modern devletlere oranla şehir devletleri hem yüzölçümü, hem de nüfus sayısı bakımından çok küçüktü. Nüfus, siyasi ve hukuki ayrıcalıkları olan üç ana sınıfa ayrılmıştı. Bunlar köleler, vatandaşlar ve yabancılar. Toplum hiyerarşisinin en altında köleler bulunuyordu. Kölelik modern devletteki ücretlilere benzeyecek şekilde şehir devleti ekonomisinin temelini oluşturuyordu. Buradaki fark, modern devletteki ücretlilerin her türlü siyasi ve hukuki haklara sahip olmalarına karşılık, kölelerin hiçbir siyasi hakkı olmamasıydı. Vatandaşlara gelince Eski Yunan sitelerinde sayıları az olan bu sınıf, her konuda imtiyazlı ve refah içinde yaşayanların oluşturduğu bir zümreydi. Fakat Yunan toplumunun aşırı zengin olmamasından dolayı bunların da ekonomik durumu iyi sayılamazdı. Vatandaşların çoğu

hayatlarını esnaf, zanaatkar ve çiftçilikle sürdürüyordu. Bu nedenle siyasal faaliyetlere ancak boş zamanlarında katılabiliyorlardı (Sabine, 1969:2).

Meteikoslar denilen yabancılar site devletlerinin siyasi yapısını oluşturan üçüncü sınıftı. Bunlar site uyruğuna geçemez, vatandaş da olamazlardı. Ancak hür olup bazı sosyal hakları da vardı. Eski Yunan siyasal düşüncesi Homeros destanlarında kendini göstermiş, bu düşünüş şehir devletleri toplumunun düşünce şeklini belirlemiştir (Mansel, 1999:131).

Yunan polislerindeki siyasal gelişme ile batı uygarlığının geçirdiği siyasal aşamalar arasında bir paralellik kurulduğu görülür. Bundan hareketle Yunan İlkçağından, Yunan Aydınlik Çağından ve Yunan Yeni Çağından söz edilmiştir. Dor istilasının yarattığı kargaşa devri M.Ö. XII.-X. Yüzyıllar arasında kalan dönem Yunan ilkçağı ya da karanlık çağ olarak adlandırılır. Kan bağıny oluşturan kabileler bu dönemin sosyal-siyasal birimleridir. M.Ö. IX-VII. Yüzyıllar arasındaki dönem Yunan Ortaçağı olarak adlandırılır. Az çok bir düzen kurulmuş, kargaşa bitmiş, tarım alanında gelişmeler olmuş, nüfus artmıştır. Bu dönemim siyasal düzeni krallıktır. Kral, önemli kararları alırken krallık içinde birleşmiş kabile şeflerinin ve ya aile reislerinin onayını almakta ve bunlardan oluşan bir kurulu düzenli olarak toplantıya çağırılmaktadır. Böylece kral ile halk arasında toplumun ileri gelenlerinden oluşan bir aritokrasi yavaş yavaş gelişmiştir. Zamanla geniş toprakları elinde tutan toplumun ileri gelenleri zamanla kralın yetkilerine ortak olma ve giderek onun yetkilerini elinden alma mücadelesine girmişlerdir. Sonuçta M.Ö. VIII-VII. Yüzyıllarda aristokrasi ya da oligari kurulmuştur. Ancak gelişmeler toprak sahibi aristokratların yanı sıra ekonomik yönden daha güçlü bir ticaret kesimini ortaya çıkartmıştır. Toplumun bu yeni varlıklı kesimi siyasal iktidarda söz sahibi olmak isteyince de toprak sahipleri ile aralarında mücadele başlamıştır. Bu dönemde bazı kimselerin hükümet darbeleriyle iktidarı ele geçirdikleri olmuştur. Bu kimselere tiran, oluşan rejime de tirani denir. Ama tiranların iktidarı da uzun ömürlü olmamıştır. Zamanla yeni gelişmeler zengin mülk sahipleri karşısına sayıları giderek artan mal mülk sahibi olmayan kişilerin oluşturduğu sınıfın çıkmasına sebep olmuştur. Polisde siyasal hayat demokratik partilerle oligarşik partiler arasında mücadele biçiminde gelişir. Demokratlar yavaşça iktidar organları olan meclislere girme ve hakim olma olanağı bulacaklar, böylece polislerde demokrasi kurulmuş olacak (Göze, 2007:1-5).

Atina demokrasisi, köle ve kadınları bünyesine almamak gibi ciddi bir sınırlamaya karşın bazı bakımlardan herhangi bir modern sistemden daha demokratikti. Yargıçlar, yöneticilerin çoğı, kurayla seçilir, kısa bir süre hizmet ederlerdi. Dolayısıyla onlar normal yurttaşlardı. Ve normal yurttaşlar gibi önyargılara sahiptirler. Meslek deneyimleri yoktu. Genellikle her davaya çok sayıda yargıç bakardı. Davacı ve davalı, ya da savcı ve sanık avukatlarla temsil edilmez, yargı yerine (mahkemeye) kendi çıkardı. Doğallıkla, başarı ya da yenilgi halkın önyargılarına hitap eden söylev gücüne dayanırdı büyük ölçüde. Kişi kendi konuşmasını kendi yapmak zorundaysa da, o konuşmayı hazırlayacak bir uzman kiralayabilir ya da çok kişinin yeğlediğı gibi yargı yerinde başarı için gerekli olan sanatları parayla ders alarak öğrenirdi. Bu sanatları Sophistlerin öğrettiğı var sayılmıştır (Russell, 1972:156).

İLK DÜŞÜNÜRLER

Felsefe, varlıklar üzerinde bilinçli ve planlı düşüncelerden doğmuştur. Buradan hareketle bütün bilimlerin felsefi düşünceden doğduğunu söyleyebiliriz. Devlet ve yönetimlerle ilgili açıklamalardan ise, siyasal düşünceler doğmuştur. Eski Yunan düşünce sisteminde başlangıçta insan ve yönetim problemleri ile ilgilenilmediğı, sadece kainat ve insanın içinde yaşadığı çevrenin fizik gerçekleri açıklanmaya çalışıldığı görülür. Bu konudan olmak üzere düşünce tarihinin öncüleri olan filozoflar evrenin ilk ve temel yapı taşıyla evrenin ne olduğuna cevap bulmaya çalışmışlar. Bu sorulara cevap ararken bazı filozoflar duyulara dayanarak, maddeden hareket etmişlerdir. İlkçağ filozoflarının temel amaçları varlık

ve düşünce arasındaki uyumu bulmaktı. Bununla beraber bu anlayış ilk defa tabiat felsefesi alanında başlamış, sonra da ahlak ve siyasi düşüncelere yönelmiştir (İşçi,2004:42-42).

THALES

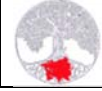
Felsefenin İyonya'da başlaması tarihsel bir rastlantının ürünü değil, tarihsel bir zorunluluğun sonucudur. Ege kent devletleri sosyo-ekonomik gelişmeleri aynı zaman dilimleri içerisinde tamamlamışlardır. Yeni ekonominin doğurduğu yeni demokrat toplum ilk önce İyonya'da görülmüştür. İyon Kent Devletleri içerisinde de İ.Ö. 6. yy.da diğerlerine göre hem büyük bir üretim merkezi hem de bir ticaret limanı olan Milet, ilk filozofu, Thales'i yetiştirmek onurunu sosyo-ekonomik yapısındaki gelişimin önceliğine borçludur (Tuğcu,2000).

Thales, Thebai'den İyonya'ya gelen bir ailenin çocuğuydu,. M.Ö. 625-545 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Aristo, metafizik adlı eserinde ilk filozof olarak Thales'i işaret etmektedir. Thales, zamanının iki büyük bilim merkezine, yani geometrinin vatanı olan Mısır ile zengin astronomi araştırmalarıyla ünlü Babil'e seyahatler yaptığı sanılmaktadır. Buradan edindiği bilgiler ışığında M.Ö. 585 yılında gerçekleşen güneş tutulmasını önceden haber vermiş Mısır piramitlerinin gölgelerini ölçerek yüksekliklerini gerçeğe yakın hesap edebilmişti.Bu özellikleriyle yedi bilgeden biri olarak tanınmıştır (Aster,2000:19 akt. İşçi, 2004:43).

Thales'i ilk filozof yapan, felsefenin presokratikler döneminde temel problemi olan "arkhe problemini" ilk kez görüp bu problemle olan hesaplaşmasındaki bilimsel yaklaşımdır. "Arkhe" ilk, başlangıç anlamına gelir; presokratikler bu kavramı "ilk madde", "temel madde" anlamında kullandılar. Thales,"her şeyin arkhesi sudur." Diyor. Aristoteles'e göre Thales'i bu sonuca götüren, Thales'in dünyanın büyük bir kısmının suyla kaplı olduğunu görmesi, doğan ve filiz veren her şeyin önemli olması, canlılığın ve yeni oluşumların suya olan gereksinimlerini gözlemesidir; bu gözlemlerin sonunda " her şeyin arkhesi sudur" genel yargısına varıyor (Tuğcu, 2000). Su tüm canlılar için gereklidir, tüm canlıların hayat kaynağıdır, su yaratıcı güce sahiptir, evrenin temel maddesi, yapı taşıdır.Toprak, yoğunlaşmış su, hava ise yoğunluğu azalmış sudur (Gompers, 1953:23 akt. Göze,2000:7).

Thales'le birlikte düşünce mitostan logosa, mitsel olandan mantıksal düşünceye doğru bir hareket etmiştir. Thales, mitolojik geleneği bir kenara bırakarak ve anlık duygusal izlenimlere basiretsiz şekilde bağlı kalmaya son verir. Yunanlılar, rasyonel ispat kavramını ve bu ispatın bir aracı olarak da teori kavramını geliştirmeyi başardılar. Bu nedenle "Thales, ilk bilim adamıydı ve bilim de, Yunanlılar tarafından bulunmuştur" denilmektedir (Skirbekk ve Gilje, 1999:21-26).

Thales'in kendisi yalnız arkhe sorunu üzerinde durmuştur. Nitekim sonraları ileriye sürülecek olan bir soruyu, " Bu ilk-maddeden nasıl ve niçin birtakım şeyler meydana geliyor? Anamadde ne oluyor, ne geçiyor ki, bundan nesnelere çokluğu doğuyor?" sorusunu Thales'de henüz bulamıyoruz. Bunu da anlamak güç değil. Thales ile onun hemen ardından gelenlerin öğretilerine bugün hylozoizm deniyor (Yunancada hyle=madde, zoon=canlı demektir, dolayısıyla canlı madde anlayışı). Demek ki, Miletli filozoflar doğayı açıklamalarına temel olarak canlı bir maddeyi almışlardır. Ancak bu kavramı yanlış anlamamalıdır. Thales, bu anlayışında, canlı ile cansız arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırıp bunları daha yüksek bir birlik içinde kavratacak bir kavramı ileri sürmeğe kalkmıyor. Bu karşıtlık onun için henüz bir sorun değil. Sözü ettiği madde onun için kendiliğinden canlıdır. Bu madde kendiliğinden değişebilir, türlü biçimlere girebilir. Yaratıcı bir şey bu. Thales'in "her şey tanrılarla dolu" demiş olduğunu Aristoteles'ten öğreniyoruz. Bu da şu demek: Her şey canlıdır, her şey, içinde tanrısal bir yaratıcı gücü taşıyan su ile doludur. Thales bir de mıknaş ile elektrikleştirilmiş kehribarın "ruh" taşıdığını söylemiş. Mıknaş gibi etkin olan her şey yaratıcıdır, canlıdır, ruhludur. Ancak sonraları birbirinden ayırt edilecek bu "canlı" ve "ruhlu" kavramları ilkin özdeştir ve başlangıçta anamaddenin değişme yeteneğini

anlatmak, bundan çeşitli varlıkların nasıl meydana geldiğini açıklamak için kullanmışlardır (Gökberk, 1993:21-22).

ANAXİMANDROS

M.Ö. 611-549 yılları arasında yaşadığı sanılmaktadır. Thales'in öğrencisi ve halefi olmuştur. "Tabiat Üzerine" (physeos) adlı ilk eseri yazan da odur. Thales gibi arkhe meselesi üzerinde durmuştur. O da varlığın kökenini ve ana maddenin ne olduğunu araştırmıştır. Oa göre yaratılışın temel ilkesi ve her türlü varlığın oluş sebebi belirsizlik ve sınırsızlıktır. O buna "Apeiron" diyordu. Bundan sıcak ve soğuk, yaş ve kuru gibi kavramlar türetmişti. Uzay boşluğunda döndüğünü düşündüğü dünyanın, önceleri sıcak durumdayken daha sonra soğumaya başlaması ile canlıların oluştuğunu ve bunların önce suda yaşadıklarını ve daha sonra da karaya çıktıklarını düşünüyordu. O, bu görüşüyle yaratılış ve evrim teorilerine öncülük etmiştir (Störing, 1994:193 akt. İşçi, 2004:44).

"Varolanlar nelerden meydana gelmişlerse zorunlu olarak yokolup onlara dönerler; zira onlar birbirlerine zamanın düzenleyişine göre haksızlıklarının cezasını ve kefareti öderler." (Tuğcu, 2000:37). Evrenin temel maddesinin sonsuz, sınırsız ve bilinmeyen olduğunu söylemiştir. Sonsuz belirsiz bir şeydir ve tüm niteliklerden arınmıştır (Göze, 2007:7).

Thales, yeri çevreleyen sonsuz ve sınırsız Okeanos'ta anamaddeyi bulmuştu. Ama sonsuz kavramını ilkin açık olarak belirleyip bunu maddeye yükleyen Anaximandros olmuştur. Bu sonsuz ilk maddeye o Apeiron (sınırlı olmayan) adını vermiştir. Ancak Anaximandros anamaddeye yalnız sonsuzluk niteliğini yüklemekle kalmıyor, daha da ileri gidiyor: İlk madde yalnız sonsuz değildir, sonsuz olandır da; çünkü ona, daha yakın olan başka bir belirlenim yüklenemez. Thales ilk maddeyi su ile, demek ki belli, bilinen bir madde ile bir tutmuştu. Anaximandros'a göre ise, bunu yapamayız, çünkü her belli, belirli şey sonlu ve sınırlıdır da, yani karşıtı ile sınırlanmıştır: Sıcak soğuk ile, sıvı olan katı olanla, aydınlık karanlıkla vb. sınırlanmıştır. Her belirli olan dolayısıyla sonlu ve sınırlı olan şey, meydana gelmiş olan bir şeydir. Sıcak soğuktan, sıvı katıdan oluşur. Ve yeniden karşıta döner. Böylece birbirinin karşıta olan şeylerden biri öteki karşısında zaman zaman ağır basar; bu da, bunların içinden çıktıkları sonsuz anamadde içinde yeniden arınmalarına kadar sürer. Apeiron anlayışından Anaximandros çok özgün bir doğa görüşü geliştirmiştir: Apeiron'dan önce sıcak ile soğuk oluşmuştur. Sıcak başlangıçta soğuk ve karanlık olanı bir alev küresi olarak bir kabuk gibi sarmıştı. Soğuk'tan iki karşıt: katı ve sıvı doğmuştur. Sıvıdan, yeri çevreleyen alev küresinin sıcaklığı yüzünden, buğular yükselip alev küresini halkalara, ateşle dolu ola hava tekerleklerine bölmüşlerdir. Bu tekerlekler de birtakım deliklerinden –güneş, ay- alevler saçarlar. Böylece hava (buğu) ile ateşin birleşmesinden gök meydana gelir. Yer, Thales'in düşündüğü gibi, düz bir tepsi biçiminde değil, bir silindir, yuvarlak bir sütun biçimindedir ve boşlukta serbest olarak durur; gök de yerin etrafında döner. Yer önce denizle kaplı idi, yeryüzünde ilk meydana gelen canlılar da, suda yaşayan, balık gibi yaratıklardı. İnsan da sonra, balığa benzeyen bu ilk canlılardan türemiştir; çünkü yardıma muhtaç bir çocukluk çağı geçirmek zorunda olan insanın, yeryüzünün bu ilk devirlerinde yaşamış olmasına olanak yoktur. Anaximandros'un bu açıklamalarından açıkça şunu görüyoruz: Doğada karşılaştığımız çeşitli ve karmaşık olayları tek yelin bir temele bağlamak denemesi yapılmaktadır. Anaximandros'u tam bir düşünür yapan da budur; bu yalınlaştırıcı açıklama denemesi, onun gerçekteki çokluğu düşüncede bir birliğe bağlamak istemesidir (Gökberk, 1993:22-23).

ANAKSİMENES

Anaksimandros'un öğrencisidir, öğretmeni Anaximandros ve Thales gibi Milelidir. Kendinden önceki ünlü iki Mileli gibi genel anlamı ile bilimin tüm sorunları ile uğraşmıştır; temelini arkhe sorununa getirdiği çözümde bulan, çağdaş anlamı ile fizik ve astronomi ve jeoloji ile ilgili kuramlar geliştirmiştir. Ona göre, dünya düz bir tepsi gibidir ve hava içerisinde yüzer. Güneş ince bir yaprak gibi yassı imiş ve

yıldızlar çakılı oldukları kristal gökyüzünde hareket ederlermiş. Miletli son filozof olan Anaksimenes'in de temel sorunu "arkhe"dir. Anaksimenes'e göre de arkhe sınırsız, uçsuz bucaksız bir şey olmalıdır. Çünkü "şey"lerin böylesine çokluk ve çeşitlilik göstermesi arkhe'nin sınırsız olmasını zorunlu kılmaktır. Anaksimenes'e göre belirgin nesnel özellikleri olan şeylerin aerkhesi de belirgin "bir şey" olmak zorundadır ve sınırsızlıkla belirginliği birleştiren tek maddi şey olan "hava" arkhe olabilir (Tuğcu,2000:39-40).

Anaksimenes, havanın sözlük anlamıyla değil de, canlılık verici ve hatta bir ruh bir tanrı olduğu yönüyle ilgilenmiştir. O da kainatın oluş ve yok oluşunu sürekli bir değişim olarak tasarlıyordu. Bu hava sadece sınırsız, yayılmaz fakat aynı zamanda sürekli bir hareket ve değişim içindedir. Bu sebepten ötürü canlı varlıklardaki her türlü hayat belirtisi ve hareketin sebebi havadır. Havadan meydana gelen ruhlarımız nasıl ki bize canlılık veriyorsa, aynı şekilde hava da dünyamıza hayat vermektedir. Anaksimenes, havayı hayatın ve ruhun asıl maddesi saymakla, madde kavramının belirginlik kazanmasına, bununla da maddede olup bitenler üzerinde düşünmeye yol açmış oluyordu. Bu düşüncesiyle, Thales'teki su yerine havayı koymuş oluyor ve buradan da materyalizme yöneliyordu (İşçi,2004:45).

Anaximenes, Milet okulunun son filozofudur. Milet 494 yılında Perslerin eline geçince, bu çığırın buradaki gelişmesi de sona ermiş oldu. Ama İonia doğa felsefesi, kısa zamanda doğduğu şehrin sınırları dışına da taşıdı: Anaximenes'in verdiği biçimiyle başka yerlere yayıldı. Nitekim Herakleitos, Pythagoras, Xenophanes Miletlilerin öğretisini biliyorlardı ve onların aracılığıyla bu felsefe, sonra Güney İtalya ile Yunan anayurduna da ulaşacaktır (Gökberk,1993:24).

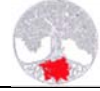
HERAKLEİTOS

Milet'ten çok da uzak olmayan Efes'tendir. M.Ö. 500 civarında, Thales'ten yaklaşık 80 yıl sonra yaşamıştır. Kendilerini bilhassa mitsel olandan uzaklaştırmaya çalışan Miletli doğa filozoflarının aksine Heraklit, mitsel olana çok yakın bir dille kendini ifade etme eğilimi gösterir. Miletlilerde bulduğumuz bilimsel vurguyu onda görmeyiz (Skirbek ve Gilje,1999:28).

Herakleitos da öteki İonyalı filozoflar gibi arkhe sorunundan hareket eder. Ona göre arkhe ateştir. Ateş:İhtiyaç ve tokluk. Ateşin dönüp değişimleri:önce deniz, denizin yarısıyla toprak yarısıyla da aither; fakat yeniden toprak deniz olarak dağılıp akar ve toprak olmadan önceki aynı orana (Logos'a) göre ölçülür. O,arkhe ateştir derken tek tek nesnelere ortak olanı araştırıyor; evrendeki oluşumu ve devingenliği belirleyen, varlığın en temel ilkesinin bütün özelliklerini kendisinde toplayan maddi "bir şey" arıyor ve bu şey ateştir diyor.; Oluş-yokoluş, oluş-yokoluş bu süreç tıpkı ateşin alev dalgaları gibi gidiyor.Bu oluş-yokoluş sürecinde kaos egemen değildir. Oluş ve yokoluşu belirleyen temel bir ilke, temel bir determinasyon vardır. Bu ilke logos'tur. Varlık logos'a göre sürekli değişir. Logos evrendeki tüm devingenliğin ve değişimin ana ilkesi, dolayısıyla tek tek nesnelere belirleyici var oluş nedenidir (Tuğcu, 2000).

Herakleitos, kainattaki değişimin "ölü-diri, sıcak-soğuk, iyi-kötü, hastalık-sağlık.. v.s. gibi karşıtların sürekli savaşının eseri olduğunu" söyleyerek diyalektiği düşünce tarihine armağan etmiştir. Onun sistemin objektif idealizmdir. Herakleitos, evrenin logos tarafından yönetildiği gibi toplumun da yasalara göre yönetilmesini ister. Çoğunluk azınlığın yaptığı yasalara uymalıdır. Bu da doğrudan doğruya aristokrasidir. Herakleitos, Hegel'i idealist, Marx'ı ise materyalist yönde etkilemiştir (İşçi, 2004:47).

Evrende tanrısal bir aklın (Logos) egemen olduğu öğretisi ile Heraklites pantheizme yaklaşmıştır. Gerçi pantheizm, Sokrates'ten önceki bütün doğa filozoflarının az veya çok bir özelliğidir; ancak pantheizm Heraklitos'ta Miletlilerden daha bir bilinçli olarak belirlemektedir. Bu pantheist logos öğretisiyle

Herakleitos, sonra Stoa felsefesine örneklik edecektir; Stoalılar onu, kendilerinden önceki filozofların en büyüğü sayacaklardır. Durup kalan bir varlığın olmadığı, sadece bir oluşun olduğu, her nesnenin sürekli bir değişme içinde bulunduğu ve bu arada karşıtlarını içine aldığı öğretisinden, bir obje için salt doğru bir yargının olamayacağı mantıksal sonucu çıkarılabilir; nitekim Sofistler bu sonucu çıkarıp şüphecilğe varmışlardır. Herakleitos'un kendisi hiçbir yerde bu sonucu çıkarmamıştır. Ama onun çağrında yürüyenler buna doğru gitmiş gibidirler. Bunun dışında bunlar, ustalarının öğretisine önemli bir şey katamamışa benziyorlar. Herakleitos'un öğretisinin tam karşıtını Elea adını taşıyan felsefe çağrında bulacağız. Bu çağrın başı olan Parmenides'in düşünceleri, açık olarak Herakleitos'a karşı bir polemiktir. Bu iki öğreti arasındaki ayrılık, felsefe tarihinin görüp bildiği ilk gerçek karşıtlıktır; genel olarak da metafiziğin en temelli ayrılıklarından biridir (Gökberk, 1993:26).

PYTHAGORAS

Sokrates'ten önceki ekoller arasında en uzun ömürlü olanıdır. Orphik denilen ruh göçü yani metapsikoz'u esas olan dini bir akımdan doğmuştur. Pythagorasçılar mistisizmin öncüleri sayılabilirler. Pythagorasçılara göre tek gerçek vardır o da sayılardır. Sayılar o derece önemlidir ki, evrende sayıya dayanan bir düzen vardır ve her şey bir sayı karşılığıdır. Toplumun da insan gibi akıl, ruh ve istek olarak üç kavramdan kurulduğunu düşünmüşlerdir. Aklın egemen olduğu insanlar bilge, ruhun egemen olduğu insanlar yönetici, isteklerin egemen olduğu insanlar işçi veya çiftçiliğe uygun yaratılışlıdır. Toplumunu da akıllı insanların yönetmesi gerektiğini savunmuşlardır (Şenel, 1995: 129).

Toplumda adaletin gerçekleşmesi için bu üç bölüm arasında eşitlik ve uyum olmalıdır. Ancak buradaki eşitlik bu bölümlerin aralarında eşit sayılmaları demek değildir, bu eşitlik bu bölümlerden her birinin hak ettiği, layık olduğu yerde kalması, bulunmasıdır. Yani her bölüm toplumda yaptığı işe ve görevine ve bu işin ve görevin değerine göre kendi yerini bilecek ve orada kalacaktır. İşte adalet ve adaletin temeli olan eşitlik böyle bir eşitliktir. Toplumunu oluşturan bölümler, sınıflar arasında hiyerarşik düzenden, eşitsizlikten yana olan Pythagoras bu bölümleri oluşturan kişilerin kendi aralarında aritmetik eşitliğini kabul eder. Bilge kişiler kendi aralarında, halk kendi içinde eşit sayılacaktır (Göze, 2007:9).

Pythagorasçılarının bilim alanında en büyük başarıları astronomidedir. İlk defa olarak yeri evrenin merkezi olmaktan çıkarmışlar, onu küre şeklinde düşünmüşler, yerin evrenin ortasındaki görünmeyen merkezi ateşin etrafında dolandığını söylemişlerdir. Merkezi ateşin etrafında batıdan doğuya olmak üzere on tane gök cismi sphairos'lara (saydam kürelere) takılmış olarak dönmektedir:Yer, karşıyer, güneş, ay, o zaman bilinen beş gezegen ve duran yıldızlar gökü. Güneş tutulması, ay, yer ile güneş arasına girince, ay tutulması da yerin ya da karşıyerin gölgesi, ay üzerine düşünce olur. Bütün hızlı giden şeyler bir ses çıkarırlar, dolayısıyla yıldızlar da ses çıkarırlar; bu sesin yüksekliği yıldızın merkezi, ateşe olan uzaklığı ile orantılıdır. Böylece, göklerin de bir musikisi vardır, ama bunu sıradan ölümlüler işitmezler. İlk pythagorasçılarının bu astronomi öğretisinden yerin kendi eksenini ile güneşin etrafında döndüğü tasarımına yani kısaca, Kopernikus sistemine ulaştıran yol artık pek uzak değildi. Nitekim, gerçi bir hayli sonra, M.Ö. 3. yüzyılda Pontoslu Herakleides ile Sisamlı Aristarkhos bunu ileri sürmüşlerdir. Ama o zamanlarda sonra da Kopernikus'a kadar Aristoteles'in geosentrik (yer ortada) görüşü ağır bastığı için bu anlayış yayılamamıştır. Başlıca Pythagorasçılar: Karşıtlar öğretisinin temsilcisi bir hekim ve anatom olan Alkmaion ile Pythagoras tarikatı dağıldıktan sonra öğretiyi Attika'ya götüren Sokrates'in çağdaşı Philolaos'tur (Gökberk, 1993:32-33).

EMPEKOKLES

Empedokles, muhtemelen M.Ö. 492-432 arasında yaşamıştır. Sicilya'nın Akragas şehrinde yaşadığına ve kendi şehrinin, demokratik bir hükümete kavuşması için mücadele ettiğine inanılmaktadır.

Empedokles, ateş, hava, su ve toprakla birlikte biri ayırteci güç (mücadele) ve diğeri de birleştirici güç (sevgi) olmak üzere iki kuvvet olduğunu tasarladı. Empedokles, Miletlilerden iki noktada ayrılmaktaydı:

1. Dört adet değişmeyen temel yapıtaşı/ilksel töz vardır.
2. Kuvvetler, ilk cevhere ek olarak mevcuttur.

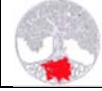
Dört temel unsur, nicelik ve nitelik olarak değişmez. Hiçbir zaman, bunlardan daha fazlası ya da daha azı olmayacaktır. Dört temel unsur, her zaman kendilerine özgü vasıflarını korur. Bununla birlikte, dört temel unsurun farklı nesnelere yaratmak için değişik miktarlarda karıştırılmaları mümkündür (Skirbekk ve Gilje, 1999:32-33).

Empedokles de İyonyalı filozoflar gibi arkhe sorunu ile hesaplaşır ve bu hesaplaşmanın ürünü modern bilim ve felsefe için önemli bir kavram olan "element" kavramıdır. Ona göre dört temel madde vardır; su, hava, ateş ve topraktır. Evrendeki tüm maddelerin bu dört ana elementin belirli oranlarda birleşmesinden oluştuğu sonucuna varır. Bu dört ana elementin birleşip ayrılmasıyla "şeyler" oluşur. "Ölüm" ve "Yok Olma" diye bir şey yoktur: bu kavramlar bir yanılmanın ürünüdür. İnsanların ölüm ve meydana gelme dedikleri şeyler dört ana elementin birleşme ve ayrılmasından başka bir şey değildir. Gerçekte, hiçbir şey yok olmaz; yoktan ise hiçbir şey var olmaz (Tuğcu, 2000).

Bir hekim olan Empedokles, canlıların dünyasına da yakın bir ilgi göstermiştir. Ona göre, bitkiler ilk organizmalardır, hayvanlar gibi canlıdırlar, Bitkilerin yemiş vermeleri hayvanların üremelerine, yaprakları hayvanların kıllarına, tüyelerine benzetilebilir. Canlı varlıklar, başlangıçta sevgi ile nefret arasındaki savaştan rasgele meydana gelmiş olan formlardır. Bunlardan işe yarayanlar günümüze kadar yaşamışlardır. Empedokles'in insan üzerinde de ilgi çekici gözlemleri var: Kan, insan hayatının ana taşıyıcısı ve düşünmenin merkezidir. Kanda öğeler, en olgun bir biçimde birbiriyle karışmışlardır. İnsanın bütün yetenekleri, bu karışımın olgunluğuna bağlıdır. Kanda bütün öğeler bulunduğu için, biz de her şeyi bilebiliriz. Nitekim duyumu Empedokles, bir cinsten olan şeyler birbirini etkilerler, düşüncesine dayanarak açıklamaktadır: Birbirinden ayrı duran varlıklar, kendilerinden çıkardıkları akıntıların açmalarından geçmeleriyle birbirlerine etkide bulunurlar. Bu akıntılar, bir çeşit ışın gibi şeylerdir. Bir cismin çıkardığı ışınların bir başka cisme girebilmesi için bunun açmalarından geçebilmesi, bunlara uyması gerekir. Örneğin, görmek demek, cisimlerden gelen akıntıların gözün açmalarından içeri girmesi, tersine olarak da, gözden çıkanların cisimlere girebilmesi demektir. Işığı görebiliyoruz, çünkü gözü yapısında da ateş var. Haz ile acı da böyle açıklanır: Haz, bir cinsten akıntılar, acı da bir cinsten olmayan akıntılar yüzünden olur. Bir doğa bilgisini olarak duyuların gösterdikleri üzerinde önemle duran Empedokles'in sensualist bilgi öğretisine göre, biz evreni biliyoruz, çünkü biz de onunla aynı özdeniz, biz kendimiz de dört öğeden kurulmuş olduğumuzdan, aynı öğelerden kurulmuş olan bir varlığı biliriz (Gökberk, 1993:35-36).

ANAXAGORAS

M.Ö. 500'de aristokrat bir ailenin oğlu olarak İyonya'da doğmuş, Perikles, Euiptides ve Protogaras'la dostluk kurmuş, 429'da ölmüştür. Düşüncelerinde netlik, açıklık ve bilimsellikte tanınır. Atina'yı yunan dünyasının kültür merkezi yapmaya karar veren Perikles çevresine ünlü sanat ve bilim adamlarını toplamıştı. Anaxagoras'ta bunlar arasındaydı. Ona göre, bu alemde gerçek anlamda oluş ve yok oluş veya nicelik yönünden bir değişme yoktur. Sadece hareket vardır. Varlık, önceden var olan parçacıkların bir araya gelmesiyle oluşur ve bu parçacıkların ayrılmasıyla da yok olur. Toplum da aynı şekilde fertlerin belli düşüncelerle bir araya gelmesiyle kurulur ve bu bütünlüğün azalmasıyla da dağılır. Ona göre kainatta ne kadar varlık varsa o kadar da element vardır. Anaxagoras, düşünce tarihine Nous (ruh,

akıl,zeka) dediği yeni bir kavram kazandırmıştır. Nous, oluşu meydana getiren temel ilke, en saf ve en yalın maddedir (İşçi, 2004:50). “Akıl” tek kuvvettir. Bu, kuvvetin ya da aklın değişimi belli bir amaç doğrultusunda harekete geçirdiğini düşünür. Dolayısıyla doğa, teleojiktir, yani gayelidir (Skirbekk ve Gilje, 1999:33-34).

Nus’un başlattığı ve sürekli olarak denetimde tuttuğu hareketin iki yönü vardır: a) Belirli bir son ereğe yönelik olması, b) Aynı türden olan tohumların (sperm) bir araya gelerek belirli türden bir nesneyi oluşturmaları. Karmaşık bir yığının içerisindeki tohumlardan herhangi birinin devinimden ötürü nicel yönden ağır basması o yığında o tohumların niteliğinin belirlenmesini sağlar. Bütün evrendeki nesnelere oluşturan tohumlar aynı olduğu ve hareketleri Nus’un denetiminde olduğu için üzerinde insanların yaşadığı ve kentler kurduğu birden fazla dünya olmalıdır (Tuğcu,2000:89).

Anaxagoras: nasıl bir balçık yığını kendiliğinden bir heykel olamazsa, bunun için nasıl bir heykelcinin çalışıp bu balçık yığına bir biçim kazandırması gerekirse, bunun gibi spermaların khaosu, kendiliğinden, gördüğümüz düzenli, belirli nesnelere dünyasını meydana getirmiş olamaz, bunun için düzenleyici, biçimlendirici bir kuvvet olan Nous’un işe karışması gerekir diyor. Platon ve Aristoteles bu düşüncesinden dolayı Anaxagoras’ı pek överler. Onlara göre, bu düşüncesiyle Anaxagoras bütün öteki filozoflardan ayrılmaktadır. Çünkü ötekiler, evrenin oluşmasını hep kör, mekanik kuvvetlerle açıklamaya çalışırken, Anaxagoras bu oluşu sağlayan kuvvetin bilinçli, bir ereği (telos’u) göz önünde bulunduran bir ilke olduğunu tasarlamıştır. Yalnız, Platon ve Aristoteles bundan sonrasında hayal kırıklığına uğrarlar; çünkü Anaxagoras evrenin oluşumu ayrıntılarında yine, kendisinden öncekiler gibi, çevrıntilerle yoğunlaşma ve seyrekleşmelerle yani mekanik nedenlerle açıklar. Evrenin bir ereğe göre kurulup işlediği anlayışı (teleolojik görüş) onda sonuna kadar götürülmez. Anaxagoras ereklik düşüncesine tutarlı olarak bağlı değil, ama yine de bu düşüncenin ilk belirtilerini onda buluyoruz. Telos düşüncesini bir başlangıç olarak da olsa felsefeye ilk olarak getiren odur (Gökberk, 1993:37-38).

DEMOKRİTOS

5. Yüzyılın sonları 4. yüzyılın başlarında (M.Ö.) yaşamış olan Aberalı Demokritus’un felsefe, matematik, mantık, müzik, coğrafya, astronomi, toplumsal sorunlar ve diğer bilim alanlarında yazdıkları günümüze ulaşmadan kaybolmuştur. Yalnızca başka yazarların eserlerinde, onun kitaplarından yapılmış alıntılar zamanımıza kadar ulaşabilmişlerdir. Demokritus, atomların hareketlerinin içerisindeki doğadan başka her şeyden bağımsız olduğunu düşünmekte ve bunların bileşimlerindeki değişikliklerin de maddedeki değişiklikleri meydana getirdiğini söylemektedir. Aslında bu teori yeryüzünün ilk evrim teorisidir. Tehlikenin yarattığı korku ve işbirliğinin sağladığı yararlar insanların toplum halinde bir araya gelmelerinin temel nedeni olmuştur. İnsan toplum içinde konuşulan dil sayesinde evrimin yüksek aşamalarına erişebilmekte, savunma için gerekli araç ve gereçleri icat edebilmekte, ateşi egemenliği altına alabilmekte ve yiyecek depolayarak barınacak evler yapabilmektedir. Böylece insan, evrim süreci içinde kendi zekasının bir ürünü olarak ortaya çıkmakta ve her şeyden önce bir toplumsal varlık haline gelmektedir (Amittay, 1983).

Ona göre evrendeki bütün varlıklar atomlardan oluştuğu gibi, insan da maddeden oluşur ve onda ruh diye bir şey yoktur. İnsanın hayatına yön veren duyguları, düşünceleri ve istekleri ruhla ilgili olmayıp, bedendeki ısı atomlarının eseridir. Bu atomların bedendeki hareketleri yavaş ve ölçülü ise insan sağlıklı ve mutlu, hızlı ve ölçsüz iseler mutsuzdur. Bundan dolayı insanların her davranışlarında ölçülü olması, aşırıktan uzak durması başarının temel ilkesidir. Bu dengeyi kuran toplumlar her konuda ölçülü olan demokratik toplumlardır. Demokritus demokratik yoksulluğu, Aristokratik zenginliğe tercih etmektedir (Şenel, 1995:127). Felsefe tarihi içerisinde ilk kez Demokritos bilgiyi bilgi edinme sürecini bir problem olarak saptamış ve çok önemli bir kuram geliştirmiştir. Demokritos’tan önce bilgi ayrı bir araştırma

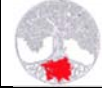

alanı, ayrı bir felsefi disiplin olarak ele alınmamıştır. Bazı felsefeciler, Demokritos'un bilgiyi yalancı ve karanlık bilgi ile aklın kavradığı doğru ve gerçek bilgi diye ikiye ayırdığını ileri sürerler (Tuğcu,2000:96). Thales'ten Demokritos'a kadarki felsefe, başlıca iki sorun üzerinde durmuştu.1. Ana madde (töz) sorunu: Varlığın özü (ousia), ilk maddesi nedir? 2. Oluş sorunu: Tek bir tözden değişen şeylerin çokluğu nasıl meydana geliyor? Bu sorular üzerindeki düşünme iki bakımdan bir ilerleme elde etmiştir. Önce, töz kavramı gittikçe daha iyi belirmiştir. Thales'te töz canlıdır, değişmesi pek belirsiz olarak tasarlanan bir şeydir. Anaximenes'de ilkmadde (arkhe) daha kesin bir şey, nitelik bakımından kendisiyle aynı kalan gevşeyip yoğunlaşabilen bir madde olur. Elealılarda meydana gelmemiş değişmeyen, yokolmayan bir varlık düşüncesi (asıl süregiden töz kavramı) ortaya konmuştur. Parmenides'in bu tözü, bu "bir olanı" Empedokles ile Anaxagoras'ta birbirleriyle karışıp ayrılan ama kendileri değişmeyip kalan öğeler, Demokritos'ta ise boş uzay içindeki atomlar olmuştur. Burada bütün oluş,atomların birbiri karşısındaki durumlarının değişmesi, yani hareket yüzündendir. Demokritos bu temel üzerinde mekanist bir doğa açıklamasını geliştirmiş, Anaxagoras ise tersine teleojik bir görüşün ilk başlangıçlarını belirtmiştir. Böylece, sözü geçen sorunlarda, baştaki bulanık bir tasarımdan sonunda kesin bir doğa bilimi planına kadar ilerlenmiştir. Bu dönemde elde edilen ikinci ilerleme de tek tek bilimlerde, bu arada özellikle astronomi, meteoroloji, biyoloji (dolayısıyla hekimlik) konularında olmuştur. Gözden geçirilen filozofların öğretilerinde bunlar da işlenmişti. Bu bakımdan da Demokritos, astronomide Pythagorasçılarını bir yana bırakırsak, gelişmenin en yüksek noktasıdır. Ama Demokritos, öbür yandan doğadan çok insanla ilgilenen yeni bir gelişmenin başlıca insan sorunu üzerinde duran bir düşünürler topluluğunun da çağdaşıdır. Bu düşünürlere de Sofistler adı verilir (Gökberk, 1993:41).

SOFİSTLER

Sofistler; insan, toplum ve devlet kavramları üzerine açıktan açığa düşünceler öne süren, toplumsal değer yargılarını tartışma konusu yapan, haklı-haksız, doğru-yanlış, adaletli-adaletsiz gibi yargıları irdeleyen ilk Yunan düşünürleri oldu. Fakat bir düşünce sistemi, bir düşünce okulu kurmadılar. Her sofistin kendince bir düşüncesi vardı. Her hangi bir kimsenin Sofist olarak anılmasını gerektiren ortak özellik o kimsenin geleneksel toplumsal ve siyasal yapının kurum, kavram ve yargılarını tartışma konusu yapabilmesiydi. Bu nedenle de en başta düzene bağlı olanları karşılarında buldular. Düzene bağlı kişilere göre Sofistler saçma sapan düşünceler öne süren, kendilerini toplumun değer yargılarını ve davranış biçimlerini aşmış göstermek için usdışı işler yapan insanlardı. Oysa gerçekte sofistler bir yandan da Yunanistan'ın öğretmenliği meslek edinmiş ilk düşünürleri idi. Onlar belli bir ücret karşılığında gençlere dersler veriyorlardı (Ertop ve Yetkin, 1985:122-123).

Sofistlerin sonraki yüzyıllar içerisinde soylularca çok eleştirilen ortak yanlarından biri para ile ders vermeleridir, bilgilerini satmalarıdır. Oysa sofistlerin yaşadığı toplumda her şey egemen sınıfın doğasına uygun olarak her şey kar için alınıp satılır; insanlar bile, önce köle, sonra da kadın ve genç erkek olarak alınıp satılmaktadır. Doğal olarak böyle bir demokraside bilgisi olan da bilgisini pazara sürecektir, onu satacaktır. Kaldı ki, bilginin pazara sürülmesinin olumlu bir yanı da vardır. Bilgi, böylece bir azınlığın tekeline çıkacak ve ondan toplumun köle olmayan bireylerinin de parasal güçleri oranında pay alması sağlanacaktır. Sofistler bilgiyi topluma yayma, toplumun hizmetine sunma işini önemli ölçüde başarmışlardır. Sofistler yararlı olan doğrudur, iyidir, güzeldir ortak bilgi görüşünden pragmatik bir sonuca vardılar. Pragmatizm, karın kutsal olduğu Pazar ekonomilerinin doğal ve zorunlu felsefesidir. Ticari karın kutsal olduğu bir toplumda para ana değerdir. Politika da paraya sahiplenmenin yollarından biridir. Özgür vatandaşın paraya kavuşabilmesinin bir yolu da egemenlerin örgütlendiği siyasal partilerden birine girip dikkatleri çekmek ve orada yükselmek. Bu yol demokrasilerde etkili

konusmayı gerekli kılıyordu. Bu toplumsal gelişmenin sonucu, sofistler artık sadece güzel konuşmayı öğreten bilge kişilerdi (Tuğcu, 2000: 101-102).

Sofistler insani yasaların kişiden kişiye, toplumdaki topluma, kültürden kültüre değiştiği sonucuna varmışlardır. Buna göre yaşadığımız dünyada mutlak bir yasadaki söz edilemez. Bu nedenle doğruları-yanlışları, eşitliği-eşitsizliği, adaleti-adaletsizliği, özgür olup-özgür olmayı belirleyen bireyin kendi istek ve arzularıdır. Sofistlerin her alanda belirleyici olma isteği yasa ve yasayı ilgilendiren konularda da kendini gösterir. Onlar için önceden belirlenmiş bir yasa düşüncesi son derece şüphelidir. Sofistlerin yasa ve adalet anlayışları aslında onların M.Ö. V. yüzyılda Polis'in nasıl olması, nasıl yönetilmesi sorunlarına ilişkin tartışmalarda ortaya koydukları fikirlerdir. Gerçi onlar Polis'in sorunları hakkında fikirlerini ortaya koymuşlardır. Fakat gerçekte evrensel sorunları tartışmışlardır. Adalet, özgürlük, eşitlik kavramları tarih boyunca zaman zaman farklı içerikler yüklense de hem felsefenin hem de hukukun temel konuları arasında yer almıştır. Söz konusu kavramlar yüzyıllardan beri tartışılmasına rağmen bu kavramlar hakkında nihai bir uzlaşmaya ulaşılabilmiş değildir. Bunun başlıca sebebi toplumsal hayatta egemen olan değişkenlik özelliğidir ve bu durum aynı zamanda beraberinde bir üretkenliği de getirmektedir. Toplumsal gereksinimlerin her çağda gösterdiği farklılıklar kural olarak nihai değişmez bir tanıma varmaya gerek olmadığını da göstermektedir. (Atak, 2004)

Sofistler her şeyi bildiklerini iddia eden ve topluma hakim olmak isteyen kişiler olarak da karşımıza çıkarlar. Bu iddia ve istek ile bilgi-hakim olma ilişkisine dayandırılmıştır. Aslında bu yaklaşıma her toplumda rastlamak olasıdır. Bu manada eski toplumlarda özellikle filozoflar, din adamları ve şairler, üstün bir sosyal konuma sahip olmayı çoğu zaman kendilerine verili bir hak olarak görmüşlerdir. Sofistler, onların sahip oldukları sosyal statünün de ötesinde, daha avantajlı bir konum elde etme amacındaydılar. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için politikadan yararlanmayı tercih etmişlerdir. Onlar siyaset ve kültürü bir bakıma özdeşleştirme yoluna gitmişlerdir. Siyaset aracılığıyla da iktidarı ele geçirdiklerinde toplumun diğer kesimlerini de yönlendirme ve biçimlendirme imkanına kavuşacaklarını düşünmüşlerdir (Bıçak, 1994). Temel bir sorunun açıklanmasında sofistler güzel konuşma sanatını önemseme gereği duymaktaydılar. Retorik, güzel konuşma, sözlü ve yazılı sözü terbiye etme, düzgün konuşma, düşünceyi en uygun ve en etkili bir biçimde dile getirip açıklama, dilin kurallarıyla yapısını çözümlenme anlamına gelir. Zamanla sofistler retorik kötüye kullanıp, iki ucu keskin bir silah haline getirdikleri görülür. Bu ise beraberinde bu sanatın (retorik) istismar edilmesini getirmiştir. Sofist düşüncede retorik, içerikten çok salt biçimle ilgili bir konu haline gelmiş, güçsüzü güçlü göstermek, yanlışın doğru gibi gösterilmesi, kötünün iyi karşısında zafer kazanması için kullanılmıştır (Cevizci, 1998). Doğadan (physis) olan ile insanın koymuş olduğu pozitif yasalar; bir başka ifade ile doğal yasa-insansı yasa arasında çelişki ve karşıtlıklar kaçınılmazdır. Bu bağlamda sofistler insanların doğuştan eşit olduklarını ve insanlar arasına kölelik gibi ayrımlar yapılmasını doğal hukuka aykırı kabul ederler. Değişmez yasa anlayışı aynı zamanda doğal hukuk görüşünün de temelini oluşturmaktadır. Doğal hukuk öğretisi, insanın dışında ve üstünde doğaya özgü yasaların bulunduğu varsayımı üzerine oluşturulmuştur. Bilinse de bilinmese de insanları bağlayıcı olan tek yasa, doğal yasadır; zorunlu olmasından ötürü, kişinin yalnızca ona uyması gerekir. Buna karşılık, Hippias'ın değişimiyle "insanların tiranı olan" pozitif yasa, devlet bir sözleşme ürünü olsa da olmasa da görecelidir ve bu nedenle onu koyanların isteklerini yansıtmamasından dolayı da keyfidir. Üstelik bu keyfilik, doğadan olanın göz ardı edilmesiyle, doğaya karşı bir zorbalık biçimine de bürünür. Bunun en açık kanıtı, doğanın bütün insanları eşit yaratmış, kimseyi köle yapmamış olmasına karşın, insanların her yerde, farklı pozitif yasalarca eşitliği dışlayan çeşitli bölünmeler içinde bulunmalarıdır. Bu nedenle sofistler insan yapısı olup doğa ile bağdaşmayan yasaların bağlayıcı olmadığı görüşündedirler. Beş duyunun neleri fark edip

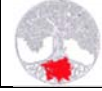
edemeyeceği yada hangi yeteneklere sahip oldukları kesin olarak veya yaklaşık olarak kestirilebilir. Fakat devletçe konulan yasaların yasaklayacağı yada izin vereceği şeyleri kesin olarak önceden kestirebilmek her zaman mümkün değildir. İnsani; bir başka ifade ile yazılı yani, pozitif yasanın düşünceyi bile denetim altına almayı hedefleyen yasakları ile yararlı olarak gördüğü ve bu nedenle izin verdiği şeyler gerçekte doğanın kösteğidirler. Bu nedenle insanların neden yasaya itaat ettikleri sorusu gündeme gelmektedir. Nitekim Antik Yunan düşünürleri de bu sorunsal ile ilgilenme gereği duymuşlardır. Antiphon insanların yasalara itaatini cezalandırılma korkusu ile açıklamayı yeğler. Buna göre, insanlar pozitif/yazılı yasalara uyuyorlarsa cezalandırılmaktan korktukları içindir; yoksa bu insan yapısı yasalara yüksek bir değer atfettiklerinden dolayı değildir (Ağaoğulları, 1989).

Sofistlere göre insan ahlaki bir varlık-değer olmaktan çok kendi düşünen ve kendine hizmet eden bencil bir varlıktır. Öte yandan tüm insanların kabul edebilecekleri objektif, genel, mutlak değerde bir gerçeğin olduğu da öne sürülemez. Evrenin temel yapısı (arkhe), maddesi konusunda değişik ve çeşitli görüşlerin ileri sürülmüş olması da bunun açık bir kanıtı olarak görülebilir. "Gerçek" denilen şey insandan insana değişmekte, bir başka deyişle gerçek; değişken bir değer olarak değerlendirilmektedir. İnsanın dışında ve üstünde mutlak bir gerçek, doğru, iyi olmadığına göre; bütün bu değerler ve yargılar insandan insana değişmektedir. Bu durumda bu değerlerin ölçüsü insanların elindedir, yani; insan her şeyin ölçüsü konumundadır. İnsanın üstünde gerçeği, adil olanı, doğruyu ve yanlışı herkes tarafından kabul edilebilecek biçimde saptayan objektif bir değer olmadığına göre, herkes kendi gerçeğini savunarak, karşısındakini ikna ederek onu kendi gerçeğine inandırabilir. Sosyal, siyasal hayatı düzenleyen gelenekler, örf ve adet kuralları gibi, toplumsal kurumlar da değişmez ve kutsal değerler değildir. Bunlar zamana, mekana, kişiye, topluma, özel durumlara göre değişen bir süreci ifade etmektedirler. Kısaca belirtmek gerekirse kurallar ve kurumlar Tanrıların iradelerinin eseri değildirler; aksine, insan yapısı, insan iradesinin ürünüdürler (Göze, 1989).

Sofistler Platon ve Aristo birikimi oluşmadan önce toplum, doğa ve hukuka ilişkin görüşler ortaya koymakla bu konularda insanlık için birer öncü rolü üstlenmişlerdir. Onların görüşleri içinde eşitlik, adalet gibi fikirleri bulabildiğimiz gibi günümüzde keyfilik ve diktatörlüğe dayalı toplum felsefesine de rastlamaktayız. 20.yüzyılda görülen ideolojik düşünce akımları bile M.Ö. V. Yüzyıla kadar eskilere dayanan sofistler ile ilişkilendirilmektedir (Marcic,1971 akt. Atak, 2004).

Sofistleri siyaset ve felsefe tarihinde ünlendiren başlıca özelliklerinden biri bilgi yada doğru olduğuna inanılan görüşlerin ikna yoluyla başkalarına benimsetilmesiyle ilgilenmekleriydi. İzledikleri hitabet yöntemi onlara aynı zamanda toplumsal eleştiri özelliği de katmaktaydı (Böckenförde, 2002, akt. Atak, 2004). Bu anlamda onlar, hikmet ve mahareti başkalarına öğretmeyi, eğitmeyi sanat edinenler sofist olarak adlandırılırdı. Daha sonra, güzel konuşan, retoriği iyi bilen, kelime ve mantık oyunları ile dinleyeni ikna eden, sebep olmayan bir şeyi sebep olarak göstermek yolunu benimseyen, eksik indüksiyonda bulunan, arızı sebepleri gerçek sebepler gibi gösteren, kelimelerin benzer anlamlarından yola çıkarak kendi amacına yönelik kullanmayı amaçlayan kimseler sofist olarak adlandırılmışlardır (Öztabağ, 1974).

Sofistler hukuku ve diğer toplumsal normları insan egosu ve iradesi çerçevesinde ele almayı tercih etmişlerdir. Bu nedenle felsefeyi gökten yere indirdikleri ifade edilir. Sofistler insan, eğitim, ahlak, toplum, devlet, siyaset, hukuk gibi sorunları temel problem haline getirmişlerdir (Bıçak, 1994). Siyasi, ekonomik ve toplumsal konularda insanı merkez alan bir felsefi yaklaşım içinde olmuşlardır. Böylece insan sorunlarını temel ilgi alanı olarak görmüşlerdir. Onlar, hayattan soyutlanmış felsefenin bir anlam ve değer taşımayacağı görüşündeydiler. Ancak sadece akılcılıklar, şüphelicilikleri, bireyci felsefi görüşleri ile değil hukuksal pozitivistlerin de bir bakıma felsefi selefleri konumundaydılar (Marcic,1971, akt. Atak,

2004). Bu nedenlerden dolayı 17. ve 18.yüzyıl aydınlanma düşüncesinde bile onların izlerine rastlamak mümkündür (Coing, 1973, akt. Atak, 2004). Sofistlerin hukuka ilişkin görüşleri bazen çok ileri noktalara varabilmiştir. Örneğin hukuk nedir ya da adalet nedir sorusuna verdikleri cevaplar birbirinden gayet farklı olabilmekteydi (Coing, 1973, akt. Atak, 2004). Kritias, insanlar arasında hak, adalet, eşitlik gibi ortak değerler bulunmadığını; Tanrılar ile tanrısal yasaların insanlar tarafından uydurulduklarını savunarak en güçlünün haklılığı ilkesine ulaşır. Buna göre insan davranışları için ölçüt olabilecek mutlak bir değer bulunmadığından “kuvvet” başvurulabilecek tek ilkedir. Bu nedenle barışı belirleyecek olan da kuvvettir. İnsanın hem fiziksel hem de akılsal gücünü ifade eden kuvvet ile eğitimle elde edilen “kuvvet”, çatışmalara, savaşımlara son verebilecek ve toplumda düzeni sağlayabilecek temel ilke olarak kendini gösterecektir. Bu düşüncelere paralel olarak Thrasymakhos’a göre siyaset alanında dinsel ve ahlaksal değerlere yer yoktur. Siyaset bunlara göre değerlendirilemez, aksine, önemli olan başarıdır. Üstelik, iyi-kötü, adalet-adaletsizlik, doğruluk-yanlışlık gibi kavramlara bir anlam yükleyen de güçlü olandır. Güçlü olan iktidarı elinde bulundurandır. İktidar, adaletin ne olduğunu kendi çıkarları doğrultusunda saptar ve çıkardığı yasalarla yönetilenlerin adaleti bu şekilde anlamalarını sağlar (Ağaoğulları, 1989). Thrasymakhos, daha sonra adalet ve adaletsizlik kavramlarını toplumda gördükleri anlamlar içinde ele alıp, güçlü kişinin adil davranmayarak kendi çıkarını gözetebileceğini ileri sürer. Çünkü, “adil adam, her işte, adil olmayanın karşısında zararlı çıkar”. Düşünür, devlet ve yasaları güçlünün elinde bulunan birer araç konumuna indirgemekle kalmaz; dahası, güçlü kişilerin güçleri oranında yasaları çiğnemek için bir an bile duraksamamalarına açık kapı bırakır. Sofistlerin iktidarı be denli yüceltmeleri onların öğretilerinde “iktidar pozitivistleri” olarak adlandırılmalarına neden olmuştur (Marcic, 1979 akt. Atak, 2004).

Bir başka sofist olan ve akılcılığa uzak fikirleriyle de tanınan ve daima güçlüleri haklı bulan Kallikles ise Thrasymakhos ile çelişen görüşlere sahiptir. Kallikles’e göre doğaya aykırı olan yasalar, devleti elinde bulunduran güçlülerce değil yasaları hazırlayan gerçekte güçsüz, çokluk tarafından ortaya konur. Çokluğun yasaları yapmaları, yasaları övmeleri ve yermeleri hep kendi bakış açılarına göredir. Onlar, kendilerinden fazla güce sahip olmasınlar diye, bilgili, yetenekli ve başarılı insanları korkutmak, kazanmalarını önlemek için başkalarından daha çok şey elde etme isteğinin çirkin ve haksız olduğunu söylerler. Bu amaç peşinde koşmaya adaletsizlik (haksızlık) adını verirler. Bir başka sofist olan Antiphon’a göre insanlar, doğal olarak eşit yaratılmış olmalarına, hatta, ilk toplumu sözleşmeyle oluşturmalarına rağmen; daha sonra ortaya çıkan sosyal ayrıcalıklar, sınıfsal farklılıklar nedenleriyle Helen-Barbar, Soylu-Avam, Özgür-Köle gibi yapay statülere ayrılmışlardır. Pozitif yasalar ise bu eşitsizlikleri yansıtmakta ve bunların korunup sürdürülmesi işlevini görmektedirler. Antiphon’a göre İnsanlar arasında ne aile nede soyluluk bakımından bir ayırım söz konusudur. İnsanlar arasındaki farklılıklar eğitimden kaynaklanmaktadır. Toprağa nasıl bir tohum atılırsa, ona göre bir ürün beklemek gerekir. Genç bir kimse gerçekten eğitilirse, bu eğitim bir tohum misali bütün yaşam boyunca yaşar ve serpilir, hiçbir şey onun gelişmesine engel olamaz (Ağaoğulları, 1989).

Kölelik kurumuna saldıran ve onun ortadan kalkmasını isteyen tek sofist düşünür Alkidamas ise “Tanrısalılık bütün insanları özgür yapmıştır; doğa kimseyi köle yaratmamıştır” diyerek insanlar arasında genel bir eşitliğin olduğunu söylerken, Fransız Devrimi’nin en önemli filozoflarından olan J.J.Rousseau’nun doğal hukuk ve doğal yaşam anlayışının ilk habercilerinden biri konumundadır. Protagoras’a göre erdem insanın doğuştan getirdiği bir özellik değildir. İnsanlar erdeme ancak eğitim ve çalışmak yoluyla ulaşabilirler. Eğitim, çalışmak ve kabiliyet ister. Bunun için insan öğrenmeye gençliğinde başlamalıdır. Eğitim, büyük bir ruh derinliğine ulaşmadan beklenen sonucu vermez (Zeller, 2001: 104). Erdem öğrenilmekle kazanıldığı için tabiatın değil, çalışmanın eseridir (İşçi, 2004:56).

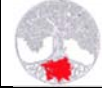

Ona göre bir görüş diğerinden daha doğru olmasa da bir görüş diğerinden daha iyi olabilir. Düşünür, doğruluk ve değerlere ilişkin olarak, uzlaşmacı bakış açısı getirmiştir. Fakat bu bakış açısında bile doğruluk-yanlışlık faydacı bir anlayışın yansımasından öteye gitmez. Çünkü bir şeyin doğru yada yanlış olarak nitelenmesi de gündelik yaşamın kolaylaştırılması veya devam ettirilmesi için bir araç konumundadır. Sofistler farklı kültürleri, yaşam biçimlerini, farklı anlayışları, farklı coğrafyaları ve iklimleri, yazılı veya yazısız yasaları görme, tartışma veya tecrübe etme şansı bulmuşlardır. Sofistlerin, insanların kendilerini vahşi yaratıklardan korumak ve daha iyi yaşam düzeyine ulaşmak için topluluklar halinde yaşama zorunluluğunun bilincinde olduklarını görmekteyiz. İnsanların kendi aralarında dayanışmaya gitmeleri onların varlıklarını sürdürmesi için zorunludur. Bu durum beraberinde toplumsal sözleşme (Contrat Sociale) düşüncesini gereksinimlerin tatmini için gündeme getirecektir. İnsanlar arası ilişkilerin yalnızca deneye dayanması, yarar elde etmek yada hedefe ulaşmak, insan hayatının temel yaşam anlayışı olarak karşımıza çıkar. Sofist düşüncede doğru-yanlış, bilgelik-bilgisizlik, adalet-adaletsizlik, iyilik-kötülük, eşitlik-eşitsizlik gibi durumların birer isimden öteye gidemeyen kavramsal gerçeklikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Guthrie, 1999). Bu nedenle onları Sokrates kıyasıya eleştirmiştir. Önce sofistlerin arasına giren ama daha sonra onların görüşlerini de aşan filozof buna rağmen bir sofist olarak anılmaktadır. Ancak onun sofistler ile Platon ve Aristo gibi düşünürler arasında köprü olduğu gözden uzak tutulmamalıdır (Böckenförde, 2002; akt. Atak, 2004).

Toplumsal sözleşme (sosyal sözleşme) görüşünün sofistlerce ortaya konmuş olması ister istemez bireyin özgür iradesi sorunsalıyla ilişkilendirilecektir. Çünkü sözleşme düşüncesi günümüzde olduğu gibi antik düşüncede de irade özgürlüğü ve dolayısıyla kişinin özgürlüğü kavramı çerçevesinde bir çağrışım yapmaktaydı. Bu nedenle aşağıda kısaca sofist düşüncede bireyin özgürlüğü konusuna kısaca değinilecektir. Ancak öncelikle ifade edilmelidir ki özgürlük antik düşüncede her zaman bütün insanları kapsayıcı serbesti olarak düşünülmemekteydi. Özgür kişiden her şeyden önce sitenin yurttaşı anlaşılmaktaydı ve yurttaş kendi özel alanında değil kamusal alanda haklara sahip bir sūje konumundaydı (Doğan, 2002).

Gorgias'a göre özgürlük, bir kimsenin kendi devletinde ötekilere hükmetmesidir. Burada tipik antik yunan düşüncesi karakteristiğini görmekteyiz. Antik düşüncede özgürlük daha çok politik içerikliydi. Antik yunan düşünce dünyasında özgür kişiden her şeyde temel belirleyici olması; mahkemede yargıç olarak, divan üyelerinin kararlarında asıl karar veren, toplantılarda kendi doğrularını kabul ettirebilen, insanların eğitimsel-bedensel uygulamalarının planlayıcısı ve uygulamacısı olarak, bütün alanlarda bireyin kendi iradesini başkalarına kabul ettirmesi anlaşılmaktaydı (Tuğcu, 1997). Gorgios kendisini şöyle tanımlıyordu: " Ben insanların özgürlüğünün sebebiyim, aynı zamanda herkesin kendi devletinde başkalarına hükmetmenin ilkesi olan hitabetin ustasıyım. Bu da mahkemede yargıçları, divanda üyeleri, meydanda halkı inandırma kabiliyetidir. Bu kabiliyete dayanarak hekimleri de spor öğretmenlerini e kendime bağlı kıldım" (Amittay, 1983:59).

Protogoras da "insan her şeyin ölçüsüdür" derken birey iradesinin belirleyiciliğine vurgu yapmış olmaktadır. Böylece onun düşüncesinde bireysellik, ferdi seçim hakkı ön plana çıkar. O'nun için özgür eylem, gönüllü eylemdir. Özgür davranış tehditlerle veya başka cebri yollarla dayatılan, tayin edilen değil; bireysel tercihin ürünü olan eylemdir. Birey özgürlüğünden isteklerin tatminini konusunda engellerin bulunmaması, yapmak istediği şeyleri yapabilmek anlaşılır. Bu bağlamda özgürlük, hoşnutlukla veya istek tatmini ile özdeşleştirilir. Negatif bir özgürlük anlayışı, öznenin-bir kişi veya grubun-başkalarının müdahalesi olmadan istediğini yapmasına veya olmasına izin verebilen bir bakışı ortaya koyar. Bunun içinde bireyin kendi haline bırakılması, kısıtlama yerine kısıtlamama, mutlak değerler koymak yerine göreceli olan bir anlayışla bireyin kendi hayatına çeki düzen vermesi uygun

görülür (Barry, 2003). Her şeyin ölçüsü olarak insanı kabul eden, devlet, yasa, adalet gibi değerlerin değişmez değerler olmadığını söyleyen sofistleri bireyci olduğu kadar, kurulu düzenin değerlerini yıkıcı bir akım oluşturmuşlardır (Göze, 2007:14).

SOKRATES

Heykeltraş Sophroniskos oğlu Sokrates (İ.Ö. 469-399) Atina'da doğmuş, Atina'da yaşamış ve Atina'da ölmüştür. Düşüncelerini, felsefesini öğrencilerinden eserlerinden öğreniyoruz. Özellikle Platon'un diyalogları Sokrates'i bize ulaştıran en önemli kaynaklardır. Atina'nın siyasal ve sosyal yaşamında önemli bir rol oynamış, kendinden sonraki felsefenin biçimlenmesini yetiştirdiği ünlü öğrencileri aracılığı ile etkilemiştir. Atina'nın meydanlarında, surlarında veya ünlü bir komutanın konağında etrafını kuşatan gençlerle tartışır onları eğitmiş. Sofistlerin tersine öğrencilerinden para almamış (Tuğcu, 2000:109).

Sokrates (M.Ö. IV. Yy.) hukuku ahlaktan ayırmamakta fakat var olan hukukun adalet olduğu görüşünü savunmaktaydı. Bu bağlamda hukukun adalet içerdiğini ama hukukun yanlış yorumlanmasının haksızlıklara yol açabileceğini düşünmekteydi (Horster, 2002);akt. Atak, 2004). Hukukun ne olduğu, adalet ve ahlakın ne olduğu konusunda sofistlere yönelttiği eleştiriler ve ortaya koyduğu görüşleriyle Cicero'nun deyimiyle "felsefeyi gökten yere indiren" bir filozof olmuştur. Sokrates'in adalet, iyilik-kötülük gibi konularda ortaya koymuş olduğu görüşler günümüzde de heyecan uyandırmaya devam etmektedir (Coing, 1993:akt. Atak, 2004).

Sokrates polislin sofistler tarafından sarsılan otoritesini güçlendirme çabasına girişen bir düşünürdür. Evrenle değil, fakat insanla ve toplum sorunlarıyla ilgilenmiştir. Bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir derken tüm değerleri şüphe ile karşılamış erdemın doğuştan kazanılan bir yetenek olmadığını, öğretilbilir ve öğrenilebilir bir yetenek olduğunu söylerken de sofistlere katılmıştır. Sokrates'e göre, hayatın amacı mutluluktur, mutlu olabilmek için de kişi kendini tanımalı, kendi ile uyum halinde olmalı, kendini neyin mutlu ve neyin mutsuz edeceğini bilmelidir. Gerçek mutluluğu kişi, ölçülü hareket ederek ve kendine hakim olarak ulaşabilir. Bunun için de kişinin hisleri değil, akli ile hareket etmesi zorunludur. Erdem, iyiyi kötüden doğruyu yanlıştan ayırabilme yeteneğidir. Bu ayrımı yapabilmek için iyi ve kötünün ne olduğunu bilmek gerekir yani erdem bilgidir. Erdem, mutlu olmanın bilgisidir. Toplumu erdemli kişiler yönetmelidir. Sokrates toplumun doğuştan erdemli oldukları sanılan kişilerce yönetilmesinden yana değildir. Toplumu soylular değil, fakat erdemli bilgili kişiler yönetmelidir. Sokrates soylu azınlığın değil erdemli bilgili azınlığın yönetiminden yanadır (Göze, 2007: 17). Sokrates yasaların egemenliğini ve adaletin üstünlüğünü savunan her rejimde eleştirinin yasaklanmasının istenmeyen sonuçlar doğuracağını söylemiştir. Sokrates, insanlığın varoluşunun sırlarını anlama konusunda yeteri kadar donanımlı olmadığını, insanın her şeyden önce kendisini tanımak için uğraşması gerektiğini savunmuştur (Amittay, 1983:60).

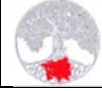
Sokrates için devletin buyruklarına koşulsuz boyun eğilmeliydi. Polisin yapısının çözülmesinden kaygı duyuyordu. Çoğunluğun kararını küçümsüyor, devlet yönetiminin işin uzmanlarına bırakılmasını gerektiğini söylüyordu. Çünkü, sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmeler siyasal katılmanın alanını genişletmiş ve toplumun gelişen öteki katmanlarının da karar alma organları içinde yer almaları ile sonuçlanmıştı. Bu nedenle siyasal açıdan Sokrates tutucu bir düşünürdü (Ertop ve Yetkin, 1985: 137). Sokrates Atina'da uygulanan değişik yöntemleri görmüş, demokratik yönetim sırasında halk meclislerinde görev almış ve doğru bildiklerini söylemekten çekinmemiştir. Oligarşik ve Tiran yönetimlerinin baskı ve haksızlıklarına arşı direnmiş ve daha sonra da tekrar kurulan demokratik yönetim sırasında doğan yolsuzlukları eleştirmiştir (İşçi,2004:61).

Sokrates'in kullandığı yöntem, tüme-varım (epagoge, inductio) yöntemidir. Aristoteles, Sokrates'i bu yöntemin bulucusu diye gösterir. Ancak Sokrates gelişigüzel bir araya getirilmiş tek tek haller arasında bir karşılaştırma yaptığı için, tam bir tümevarım yöntemini geliştirdiği söylenemez. Bununla birlikte, kendisinden önceki sezgileriyle iş gören düşünürlerin tek tek gözlemleri yöntemsiz olarak genelleştirmeleriyle karşılaştırılırsa, onun yöntemi önemli bir ileri adım sayılabilir. Sokrates ile gerçekten de yöntemli bir çalışma hiç olmazsa başlamıştır. Sokrates bu yöntemini, tıpkı Sofistler gibi, sadece insan hayatının sorunlarına uygulamıştır. Onu "doğru bir yaşayış nedir, hangisidir?" sorusundan başkası ilgilendirmemiştir. Doğa felsefesiyle hiç uğraşmamıştır: kavramsal doğruyu araması da yalnız ahlaki kaygılar yüzündendir. İnsanın ahlakça kendisini eğitmesi, yetiştirilmesiyle bilim aynı şeydir. Araştırmada bulunacak tümel doğru, ahlak bilincine açıklık ve güven sağlayacaktır. Sokrates'in bütün düşüncesi, bütün çalışmaları ahlaka yönelmiştir. Bu ana konuda çıkış noktası da erdem ile bilginin özdeş aynı oldukları görüşüdür (Gökberk, 1993:49-50).

Socrates, kötü örnek olmamak için, Polis düzenini korumak için, kötü niyetliler istedikleri yasaları diledikleri gibi çiğneyebilecekleri konusunda cesaret vermemek için, yazılı olmayan yasalara aykırı olan Polis yasalarına da uyulmasını isterken, Sophocles'in Antigone adlı oyunu karşıt tezi dile getirir. Sophocles'in Antigone adlı trajediasında da M.Ö. 440 pozitif yasaların üstünde başka yasalar bulunduğu anlatılır ve Polis yasalarının tartışılmazlığı tartışılır. Antigone'un sesi, Polis'in katı yasalarının baskısına karşı bir başkaldırının, direnişin sesidir. Oyunun konusu şöyledir: Antigone, erkek kardeşi Polynice'in, Polis geleneklerine göre gömülmesini yasaklayan kral Creon'un emrine karşı çıkar ve kardeşini gömer. Olaylar şöyle gelişmiştir: Antigone'un iki erkek kardeşinden birisi -Eteocle- Polis için savaşmış ve ölmüştür. Kral Creon, Eteocle'un kahramanlara yaraşır bir cenaze töreni ile gömülmesini emreder, Polyanice'in ise, gömülmesini yasaklar, o, aç kuşlara ve kurtlara yem olacaktır. Ölülerin gömülmesini önemli bir sorundur. Polis inançlarına göre üstüne lahit konmayan ölülerin ruhları sonsuza dek huzur bulamaz. İşte Antigone, kralın bu emrine karşı gelir ve kardeşini gömer. Çünkü, kralın koyduğu yasak tanrı Zeus tarafından konmuş bir yasak değildir. Antigone, ölümlü bir insanın kralın vermiş olduğu bir emrin insanları tanrıların yasalarını çiğnemeye tanrıların yazılı olmayan yasalarına aykırı davranmağa zorlamayacağı inancındadır. Antigone, direnişini, polis düzenine üstün evrensel bir adalet adına yapmaktadır. Polis'in her şey demek olmadığını, onun üstünde bir adalet ve hakkatiyetin olduğu iddiasını ortaya atar. Antigone, yazılı olmayan kuralların polis kuralına üstün olduğuna ve bu üstün kurallara uyulması gerektiğine inandığı için direnmektedir, bu da onu Socrates'ten ayırmaktadır. Daha sonraki yüzyıllarda siyasal iktidardan gelen baskılara karşı direnme söz konusu olduğunda direnme koşulları ayrıntılı biçimde işlenecek ve bireylere vicdanlarının sesine göre, kuralları değerlendirme ve direnme hakkı ve yetkisi tanınırken hassas davranılacaktır. Bunun nedenini anlamak da zor değildir (Göze, 2007:18-20).

Sokrates'in ölümünden sonra, öğrencileri öğretisini sürdürmeğe çalışmışlardır. Önceleri Sokrates'in verdiği örneğe uyarak aralarında serbest konuşmalar yaparak çalışmışlar sonra da yavaş yavaş Sokratesçi Okullar meydana gelmiştir. Bu okullardan her biri büyük ustanın eserini kendi anladığına göre yorumlayıp ilerletmeğe uğraşmış, bu yüzden de aralarında tartışıp çekişmişlerdir. Sokratesçi çığırlar da tutum ve eğilimleri bakımından, Yunan Aydınlanmasının çerçevesinde yer alırlar. Çünkü bu çığırlarda Sokrates'ten alınan düşünceler yanında Sofistlerden alınma pek çok görüş vardır. Sokrates'ten alınan öğeler kimisinde çok, kimisinde de pek azdır. Onun için bu çığırları Sofistliğin devamı olarak anlayanlar da vardır. Sokratesçi okullar dört tanedir: Megara Okulu, Elis-Eretria Okulu, Kynikler Okulu, Kyrene Okulu. Bunlara, Sokrates'in öğretisinden yalnız belli bir takım görüşleri ele alıp

geliştirdikleri için, Tekyanlı Sokratesçiler de denir. Buna karşılık hocasının öğretisini bütünü ile özünü bozmadan ileri götürdüğü için Platon ve Aristoteles tam Sokratesçidir (Gökberk, 1993:51-52).

SONUÇ

Her konunun her oluşumun her bilginin her bilim dalının bir geçmişi yani tarihi vardır. Gelişmenin devamını sağlamak için de tarih incelenmeli ve öğrenilmelidir. Çünkü insanoğlu bilimdeki, teknolojiye, akla gelebilecek her konudaki gelişmesini tarihten gelen bilgi birikimine borçludur (Küçükahmet, 2015).

Antik Yunan'da eğitim MÖ 1100-750 yılları krallık devrinde Yunan eğitimi, MÖ 750-400 yılları Yunan şehir devletlerinde eğitim şeklinde iki ayrı kategoride incelenebilir. Krallık devrinde Yunan eğitimi toplumdaki mevcut sosyal tabakalaşmaya bağlı olarak eğitimde Asiller ve Köylüler eğitimi olmak üzere iki ayrı eğitim anlayışına sahiptir. Yunan eğitiminin temeli kahramanlık idealini teşkil eder. Eğitimin görevi kahramanlık ideali doğrultusunda kuvvetlilik, beceriklilik, şan, şeref vb özellikleri geliştirmektir. Bu da vücudun disipline edilmesi, ruhun cesur bir duruma sokularak çevik bir savaşçı yetiştirilmesi demektir (Bakioğlu, 2014). Antik çağın savaşçı bir şehir devleti olan İsparta'da eğitim küçük yaşlardan itibaren devlet eliyle sunulmaktaydı denilebilir. Eğitimin görevi itaatkar ve savaş yapmasını bilen vatandaşlar yetiştirmektir. Atina'da (M.Ö. 509-404) ise hürlerin erkek çocukları yedi yaşından itibaren evde ya da bir özel okulda gramer, edebiyat ve müzik dersleri alırdı. Eğitim iki yıllık silah kullanma, nöbet tutma ve diğer kışla hizmetlerini kapsayan bir "askeri hizmet devri" ile sona ererdi. Bu şekilde genç erkekler "Ephebe" olarak vatandaş listesine alınırlar ve ikinci yılın başında kendilerine törenle silah verilir. Yüksek Öğretim kademesinde ise felsefe ile ilişkili olarak matematik ve geometri dersleri verilir (Aytaç, 1985). Atinalı kızların çoğunluğu ev işleri için eğitiliyorlardı. En iyi eğitim alan kızlar ise özel okullarda öğrenim görenleriydi. Özel okullarda bu kızlara onların bedelini ödeyebilecek erkeklerle nasıl en mükemmel şekilde eşlik edecekleri öğretilirdi (Sağlam, 2009).

Daha sonraları Sofistler (M.Ö. 500) adıyla bilinen filozoflar tarafından yeniden biçimlendirilmeye çalışıldı. Sofistlerin temellendirmeye çalıştığı sistemin merkezinde Retorik (Güzel konuşma) yer almaktaydı. Konuşma ise kendi içinde gramer, retorik ve dialektik olmak üzere üç unsuru barındırmaktaydı. Bu sistem daha sonraları oluşturulacak "Hürlerin yedi sanatı" adını alacak olan öğretim programının üçlü bölümünü oluşturmaktaydı. Helenistik devirden itibaren ise bunlara aritmetik, geometri, astronomi ve müzik eklenmiştir. "Hürlerin yedi sanatı" Avrupa'da yakın zamana kadar hakim öğretim programını teşkil edecek şekilde devam etmiştir (Aytaç, 1985).

Grek dünyasında karakter, estetik ve beden eğitimi savunulur. Karakter eğitiminde ortak yaşam, sevgi ve saygı, devlet ve devlet kurumlarına bağlılık temele alınmıştır. Estetik eğitiminde ruhun eğitimi söz konusudur. Şiirler ve şarkılarla insan ruhunun inceltmesi sağlanır. Beden eğitiminde vücudun güçlenmesi için beslenme, güreşme, koşma, ok, mızrak, disk atma, ata binme, kılıç kullanma etkinliklerine yer verilmiştir. İlk kez resmi ders kitapları MÖ 331-323 yıllarında yazılmıştır. Öğretmen önceleri seçkinlerin çocuklarını eğitmek için okuma yazma bilen üstün özelliklere sahip köleler arasından seçiliyordu. Bunlara pedagog deniliyor ve çocukları bunlar eğitiyordu. Öğretmenler saygın kişilerdi. Grek okul sisteminde dayak vardı. Öğretmenin maaşını öğrenciler ödüyorlardı (Sönmez, 2013). Eski çağlardaki eğitimde ortak olan en belirgin uygulamalar toplumun zengin ve üst tabakadan olan bireylerin erkek çocuklarının eğitildiği, kız çocuklarının eğitilmediği, okulların tapınakların içinde veya çevresinde kurulduğu ve öğretmenlerin öncelikle din adamları olması şeklindedir. Daha sonra eğitim düzeyleri belirlenmektedir. Batılı araştırmacılar MÖ 500. yıldan sonra İonya'da, İsparta'da, Atina gibi Yunan şehir devletlerinde formal eğitimin ilk defa kurumlaşmaya, ilk, orta ve yüksek eğitim biçiminde

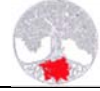
derecelendirilmeye ve günümüz modern eğitim şeklinin temelini atıldığını ileri sürmektedirler (Küçükahmet, 2015).

Antik çağın filozoflarından Sokrates (M.Ö. 470-399) kendi adıyla simgeleşen bir öğretim yöntemi olan Sokratik yöntemi geliştirmiştir. Bu yöntem önce insanların sahip olduğu temelsiz bilgiyi yıkıp sonra da gerçek hakikat bilgisini onlara öğretmeye dayanır (Aytaç, 1985). Sokratik Tartışma, kavrama ve daha üst düzey hedef davranışlar için kullanılabilir. İki basamaktan oluşur: Alaysı (ironi) ve Doğurtmaca (maeutik). Öğrencilerin çok iyi bildiklerinden emin oldukları konu, öğretmen tarafından tekrar gündeme getirilir. Buradaki ilke "bir şey biliyorum,o da hiçbir şey bilmediğimdir."Alaysı (ironi) basamağında yukarıda belirtilen ilkedden hareket edilerek, öğrencilere bildiklerinden emin oldukları konuyla ilgili sorular sorulur.Bu sorular konu hakkındaki bildiklerinin güvenilir olmadığını onlara gösterilecek şekilde düzenlenir. Böylece emin oldukları bilgilerin, hiç de güvenilir olmadığı onlara bu sorularla hissettirilir. Bu basamağın sonunda öğrenciler bildiklerinin ya temelsiz, ya yarım yamalak, ya da tümüyle tutarsız olduğunu anlarlar. Bu tümünden gelim yoluyla sağlanır. Doğurtmaca (maeutik) basamakta konu hakkında ipuculu sorularla öğrenciler konuşturulur. Akıllarını kullanarak doğru önermeler onlara buldurmaya çalışılır. Bu süreç, doğru ve temellendirilebilecek, akla uygun bilgileri öğrenciler, bulana dek sürer. Öğretmen bilgiyi öğrencilere buldurur. Kendisi kesinlikle söylemez; çünkü bu tekniğin dayanağı temel önerme "doğuştan tüm doğru bilgiler insanın aklında vardır. Öğretmenin görevi , bu doğruları onun bulmasını sağlamaktır." Sokrat semineri, Sokratik tartışmayı temele alır. Uygulanış açısından biraz farklıdır. Analiz düzeyindeki davranışların kazandırılmasında etkili olabilir. Üzerinde çalışacak metin, öğrencinin görmediği, hiç karşılaşmadığı ve onun için zor bir parça olmalıdır. Bu metindeki düşünceleri öğrencilerinin bulmaları ve onları irdelemeleri gereklidir. Bunun için semineri yöneten kişi (öğretmen, lider) konu hakkında tutarlı ve doğru bilgilere sahip olmalıdır. Öğrencilere soruları o soracak ve semineri yönetecektir. Ayrıca seminer sırasında her öğrenciyi yüreklendirmek, yanıtlaması için desteklemek yöneticinin görevidir (Sönmez, 2011).

Sokrates MÖ 469-399 yıllarında yaşamasına rağmen adının verildiği öğretim yöntemleri 2015 yılında kullanılabilir öğrenci merkezli yöntemler olarak tavsiye edilmektedir. Bilişsel basamağın üst düzey becerilerini kavratmak öğretmek amacıyla kullanılabilir yöntemler arasında gösterilmektedirler. Sadece bu gerçek bile Sokrates'in çağın önünden giden, çağına şekil veren bir filozof olduğunu kanıtlar niteliktedir.

REFERENCES

- Ağaoğulları, M. A.(1989). *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*. Teori Yayınları: Ankara.
 - Amittay,J. B. (1983). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Savaş Yayınları: Ankara.
 - Antony, A. (1999). *Demokrasi*, Doruk Yayınları: Ankara.
 - Aristoteles (1996), *Politika*. (Çev. Mete Tunçay) Remzi Kitapevi: İstanbul
- Atak, S. A. (2004). Sofistlerin Eşitlik, Adalet Ve Özgürlük Kavramlarına Yükledikleri İçerik Ve Yasa Anlayışları. *Khuka Dergisi*, S.129-135.
- Aytaç, K. (1985). *Avrupa Eğitim Tarihi*. A.Ü. Dil Tarih Ve Coğrafya Fakültesi Yayınları: Ankara.
- Bakioğlu, A. (2014). *Eğitim Bilimine Giriş*. Nobel: Ankara.
- Barry, P. N.(2003). *Modern Siyaset Teorisi*. (Çev. Mustafa Erdoğan), Liberte Yayıncılık: Ankara.
 - Berktay, H. (1983). *Kabileden Feodalizme*. Kaynak Yayınları: İstanbul.

- Bıçak, A.(1994). Sofistlerin Siyaset Anlayışları, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı 12-13
- Çam,E. (1996). *Batı Demokrasisinde Siyasi Ve İktisadi İktidar*, Hamle Matbaa: İstanbul.
- Çüçen, A. K.(2001). *Felsefeye Giriş*. Asa Yayıncılık: Bursa.
- Dahl, R. (1993). *Demokrasi Ve Eleştirileri*. (Çev. Levent Köker). Yetkin Yayınevi: Ankara.
- Doğan, İ.(2002). *Özgürlükçü Ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*. Alfa Kitabevi: İstanbul.
- Gökberk, M. (1993). *Felsefe Tarihi*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Göze, A.(1998). *Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler*. Beta Yayıncılık, İstanbul.
 - Göze, A. (2007). *Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler* (Geliştirilmiş 11. Baskı). Beta Yayıncılık: İstanbul.
- Guthrie, W.K.C.(1995). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. (Çev. Ahmet Cevizci). Gündoğan Yayıncılık: Ankara.
 - Ertop K.Ve Yetkin Ç. (1985) *Siyasal Düşünceler Tarihi I* . Say Yayıncılık: İstanbul.
 - İplikçioğlu, B. (Yy). *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*.
 - İşçi M. (2004). *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Der Yayınları: İstanbul.
- Küçük, H. (1985). *Sistematik Felsefe*. Kuşak Ofset: İstanbul.
- Küçükahmet, L. (2015). *Eğitim Bilimine Giriş*. Nobel: Ankara.
- Mansel, A.M. (1999). *Ege Ve Yunan Tarihi*. T.T.K. Yay: Ankara.
- Öktem, N.(1993). *Devlet Ve Hukuk Felsefesi Akımları*. Der Yayınları: İstanbul.
- Öztabağ, L.(1974). *Felsefe Dersleri*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Parmaksızoğlu, İ. Çağlayan, Y. (1976). *Genel Tarih I Eski Çağlar Ve Türk Tarihinin İlk Dönemleri*. Tisa Matbaacılık: Ankara.
 - Pustu, Y. Küreselleşme Sürecinde Kent “Antik Site’den Dünya Kentine”. [Http://Www.Sayistay.Gov.Tr/Yayin/Dergi/Dergi3.Asp?Id=468](http://www.sayistay.gov.tr/Yayin/Dergi/Dergi3.Asp?Id=468).
 - Russell, B. (1972). *Batı Felsefesi Tarihi Antikçağ* (Çev. Sencer, M.). Bilgi Yayınevi: Ankara.
 - Sağlam, A. Ç. (2009). *Eğitim Bilimine Giriş*. Maya Akademi: Ankara.
 - Sönmez, V. (2013). *Eğitim Bilimine Giriş*. Anı: Ankara.
 - Sönmez, V. (2011). *Öğretim İlke Ve Yöntemleri*. Anı: Ankara.
 - Şenel, A. (1995). *Siyasi Düşünceler Tarihi*. Bilim Ve Sanat Yayınları: Ankara
 - Tanilli, S. (1995). *Uygarlık Tarihi*. Bilim Ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Tuğcu, T. (1997). *Batı Felsefesi Tarihi İlke Yayınları*: Ankara.
 - Tuğcu, T. (2000). *Batı Felsefesi Tarihi*. Alesta Yayınları: Ankara.
 - Uygun, O. (2003). *Demokrasinin Tarihsel, Felsefi Ve Ahlaki Boyutları*. Inkılap Yayınevi: İstanbul.
 - Yılmaz, A. (2000). *Modern Demokrasi, Gelişimi Ve Sorunları*. Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.
- Zeller, E.(2001). *Grekl Felsefesi Tarihi* (Çev. Ahmet Aydoğan). İz Yayıncılık: İstanbul.